

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

DONATAS LIUTKEVIČIUS

SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES
KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA VILNIAUS RAJONE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė :

lekt. Brigita Palavinskienė

Konsultantas:

lekt. dr. Artūras Petkus

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. SMURTO CHARAKTERISTIKA.....	7
1.1 Smurto samprata.....	7
1.1.1. Medicininė smurto samprata	7
1.1.2. Psichologinė smurto samprata	8
1.1.3. Teisinė smurto samprata.....	9
1.1.4. Kriminologinė smurto samprata	10
1.2. Smurto rūšys.....	11
1.2.1. Fizinis smurtas.....	13
1.2.2. Psichologinis smurtas	15
1.2.3. Seksualinis smurtas	16
1.2.4. Ekonominis smurtas	18
2. SMURTAS PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES	20
2.1. Smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimas Vilniaus rajone	22
2.2. Nepriežiūra kaip specialus smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis.....	23
2.3. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastys.....	24
2.4. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones pasekmės	26
2.5. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones teisinis reglamentavimas	27
3. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES VILNIAUS RAJONE KRIMINOLOGINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	30
3.1. Socialinės – demografinės respondentų charakteristikos analizė.....	30
3.2. Respondentų patirto smurto analizė	34
3.3. Respondentų nuomonė dėl smurto situacijos ir prevencijos	45
4. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES PREVENCIJA.....	49
IŠVADOS.....	53
SIŪLYMAI.....	55
NAUDOTA LITERATŪRA	56
ANOTACIJA.....	61
ANOTATION.....	62
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64
Priedas Nr.1 Anoniminės apklausos anketa	65

IVADAS

Bendroji temos charakteristika ir aktualumas. XX amžiaus pabaigoje tarptautiniu lygiu imta skirti vis didesnę dėmesį pažeidžiamiausių visuomenės sluoksnių teisėms, jų įgyvendinimui, bei užtikrinimui. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija,¹ 1993 m. deklaraciją dėl smurto prieš moteris panaikinimo² ir kiti tarptautiniai teisės aktai užtikrino moterų ir vaikų apsaugą nuo fizinio, seksualinio ir psichologinio smurto. Tuo tarpu senyvo amžiaus žmonių teisės atskirame teisės akte įtvirtintos nebuvo. Tačiau atskiri tarptautiniai bendro pobūdžio teisės aktai taip pat numato senyvo amžiaus žmonių teisių apsaugą. Štai pavyzdžiui, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 25 straipsnis numato, jog Sąjunga pripažįsta ir gerbia pagyvenusių žmonių teisę gyventi oriai ir nepriklausomai bei dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.³ Tarptautinės bendruomenės dėmesys smurto naudojimui prieš senyvo amžiaus žmones yra sietinas su visuomenės senėjimu bei dažnėjančiais smurto atvejais prieš šiuos asmenis.

Paradoksalu, tačiau Lietuvoje smurto atvejų prieš senyvo amžiaus žmones skaičius kaip ir bendras smurtinių nusikaltimų lygis didėja. Tačiau tikėtina, jog statistika neatspindi realios situacijos dėl smurto naudojimo prieš senyvo amžiaus žmones dėl šių nusikalstamų veikų latentiskumo bei sąlyginai menko visuomenės ir žmogaus teises ginančių ir teisėsaugos institucijų dėmesio.

Šio magistrinio baigiamojo darbo tema pasirinkta dėl jos ***aktualumo, problemiško*** ir sąlyginio ***naujumo***.

Temos naujumas, aktualumas ir literatūros analizė. Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones nėra naujai iškilusi problema. Tačiau, tarptautiniu lygiu sąvoka „netinkamas elgesys su senyvo amžiaus žmonėmis“ (*Mistreatment of older people*) pirmą kartą buvo apibrėžta tik 1975 m.⁴ Šiai temai dėmesį imta skirti kartu su vaiko bei moters teisių apsauga. Taigi smurto prieš senyvo amžiaus asmenis kaip vieną pažeidžiamiausių visuomenės sluoksnių problemos tyrimas ir analizė yra sąlyginai nauja. Pabrėžtina, jog, nors tarptautinė bendruomenė pripažino visuomenės senėjimo faktą ir smurto prieš senyvo amžiaus žmones problemos aktualumą, Lietuvoje moksliniuose darbuose ši problema nėra nagrinėta, taip pat nėra oficialios statistikos atskleidžiančios smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą. Ši situacija sąlygoja

¹ Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989 A/RES/44/25.

<http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-23.

² Declaration on the Elimination of Violence against Women 20 December 1993, A/RES/48/104.

[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.res.48.104.en](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.res.48.104.en); prisijungimo laikas: 2011-01-23.

³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2000 m. gruodžio 7 d. Nica.

<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LT.01000101.htm>; prisijungimo laikas: 2010-12-10.

⁴ Burston G. R. *Granny battering* British Medical Journal 1975, 3:592

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1674523/?page=1>; prisijungimo laikas: 2011-02-27.

prevencinių priemonių taikomų kovojant su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis neefektyvumą ir Europos Sąjungos (*toliau – ES*) rekomendacijų netinkamą įgyvendinimą. Be to visuomenė dėl informacijos stokos lieka menkai informuota apie senyvo amžiaus žmonių padėtį, jų patiriamą smurtą, o tai sąlygoja tikrovės neatitinkantį minėtos problemos vertinimą. Siekiant užtikrinti smurtinių nusikalstamų veikų nukreiptų prieš senyvo amžiaus žmones užkardymą ir prevenciją, gilesnį problemos tyrimą, smurto priežasčių nustatymą pasigendama tiek atskiro teisinio reglamentavimo, tiek mokslinių darbų, kurie atskleistų smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą, smurto formas bei prevencijos kryptis.

Nors smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis Lietuvoje nagrinėtas nebuvo, tačiau tarptautinėje bendruomenėje šiai temai buvo skirtas nemenkas dėmesys. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones temą yra analizavę šie užsienio autoriai: Burston G. R.,⁵ Burgess A. W.,⁶ Kathryn P., Fanslow J., Hand J.,⁷ Kennard C.,⁸ Lachs M., Williams Ch., O'Brien Sh.,⁹ Malks B. F.,¹⁰ O'Keeffe M., Hills A., Doyle M.,¹¹ Post L., Page C., Conner T.,¹² Rostocki S. A.,¹³ Tataru T.¹⁴ ir kiti autoriai.

Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas – smurtas prieš senyvo amžiaus žmones Vilniaus rajone.

Darbo tikslas – Ištirti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą Vilniaus rajone.

Siekiant šio tikslo, darbe keliami šie **uždaviniai**:

- ✓ apibrėžti smurto prieš senyvo amžiaus žmones sampratą;
- ✓ išskirti smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis;
- ✓ atskleisti smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis ir pasekmes;
- ✓ apžvelgti smurto reglamentavimą Lietuvos ir tarptautiniuose teisės aktuose;
- ✓ ištirti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą Vilniaus rajone;

⁵ Burston G. R. *Granny battering* British Medical Journal 1975, 3:592

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1674523/?page=1>; prisijungimo laikas: 2011-02-27.

⁶ Burgess A. W. *Elderly Victims of Sexual Abuse and Their Offenders*. – Washington: National Institute of Justice 2006 <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/216550.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-18.

⁷ Kathryn P., Fanslow J., Hand J. ir kt. *Elder abuse and neglect. Exploration of risk and protective factors*. – Auckland: University of Auckland, 2004.

⁸ Kennard C. *Six Types of Elder Abuse*. 2006 http://alzheimers.about.com/od/advocates/a/6_types_abuse.htm; prisijungimo laikas: 2010-12-28.

⁹ Lachs M., Williams Ch., O'Brien Sh. ir kt. *The mortality of elder mistreatment*. Journal of the American Medical Association, 1998. P. 428–432. <http://jama.ama-assn.org/content/280/5/428.full.pdf+html>; prisijungimo laikas: 2011-02-11.

¹⁰ Malks B. F. *Elder Financial Abuse and Its Impact* http://www.seniorssummit.ca.gov/materials/betty_malks.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-26.

¹¹ O'Keeffe M., Hills A., Doyle M. ir kt. *UK Study of Abuse and Neglect of Older People*. – London: National Centre for Social Research, 2007.

¹² Post L., Page C., Conner T. ir kt. *Elder Abuse in Long-Term Care: Types, Patterns, and Risk Factors*, - Sage publications. 2010 <http://roa.sagepub.com/content/32/3/323.full.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-19.

¹³ Rostocki S. A. *Elderly Neglect*, - 2010 <http://www.nursing-home-abuse.org/elderly-neglect.html>; prisijungimo laikas: 2011-01-30.

¹⁴ Tataru T. *Types of Elder Abuse in Domestic Settings*, - Washington: National centre of elder abuse, 1999.

- ✓ vadovaujantis Lietuvos teisės aktais ir kita literatūra, apžvelgti smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijos esminius aspektus;
- ✓ pateikti siūlymus smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijai gerinti.

Magistro baigiamajame darbe keliami **hipotezė: smurtas prieš senyvo amžiaus žmones Vilniaus rajone yra paplitęs, tačiau klaidingai suvokiamas ir vertinamas reiškiny.**

Šiame darbe naudojami šie **empiriniai metodai:**

1. **Teisinių dokumentų analizė.** Magistro baigiamajame darbe analizuojami tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją ir užkardymą.
2. **Matematinė statistikos analizė.** Šiame darbe analizuojami statistiniai Lietuvos Statistikos departamento, nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro pateikiami duomenys atskleidžiantys smurto paplitimą Vilniaus rajone ir Vilniaus mieste. Darbo autorius šiuos duomenis apibendrina, jų pagrindu daro išvadas bei pateikia siūlymus.
3. **Kriminologinis tyrimas atliktas anketiniu metodu.**

Šiame darbe naudojami šie **teoriniai metodai:**

1. **Apibendrinimo** metodas padėjo identifikuoti smurto požymius, rūšis, raiškos būdus, smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis ir pasekmes bei prevencijos priemonės.
2. **Indukcinis ir dedukcinis** metodai buvo naudojami analizuojant atskiras nukentėjusiųjų asmenų grupes, individualias ir bendras smurto priežastis, skiriant smurto rūšis, lyginant smurto paplitimo ir raiškos formų skirtumus Vilniaus rajone ir Vilniaus mieste.
3. **Lyginamasis** metodas buvo naudojamas analizuojant skirtingas smurto prieš senyvo amžiaus asmenis rūšis, nukentėjusias asmenų grupes, smurto prevencijos subjektus.
4. **Analizės ir sintezės** metodų pagalba darbe buvo išskirtos smurto rūšys, smurto prevencijos lygmenys, smurto prieš senyvo amžiaus asmenis priežasčių grupės.

Darbo struktūra. Šis darbas susideda iš įvado, keturių pagrindinių skyrių, skirstomų į smulkesnius poskyrius, išvadų, siūlymų, literatūros sąrašo, anotacijos bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedų.

Pirmojoje darbo dalyje, remiantis moksline literatūra ir nacionaliniais bei tarptautiniais teisės aktais, nagrinėjama smurto sąvoka medicinos, psichologijos, teisės ir kriminologijos moksle, skiriamos ir apibrėžiamos pagrindinės smurto rūšys bei jų raiškos formos.

Antrojoje magistro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjamas smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis, jo priežastys, pasekmės, reglamentavimas nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės

aktuose, remiantis Statistikos departamento duomenimis, analizuojamas smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimas Vilniaus rajone.

Trečiojoje darbo dalyje pateikiami, detalizuojami ir išaiškinami darbo autoriaus atliko smurto prieš senyvo amžiaus žmones Vilniaus rajone kriminologinio tyrimo rezultatai.

Ketvirtoji šio darbo dalis nagrinėja smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai.

1. SMURTO CHARAKTERISTIKA

Tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai įtvirtina žmogaus teises į asmens saugumą nuo prievartos, laisvę, lygybę, sveikatą. Štai Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis įtvirtina visuotinai pripažintą žmogaus teisę į asmens neliečiamybę.¹⁵ Konstitucijos 22 straipsnis numato, jog žmogaus privatus gyvenimas yra neliečiamas. Analogiškas nuostatas įtvirtina ir Visuotinė žmogaus teisių deklaracija numatydamą, jog kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę.¹⁶ Smurtas gali sąlygoti šių ir kitų pamatinių asmens teisių pažeidimus. Taigi, siekiant užtikrinti optimalią žmogaus teisių apsaugą, visų pirma būtina apibrėžti smurtą kaip socialinį reiškinį, nustatyti jo raiškos formas ir rūšis.

1.1 Smurto samprata

Šio darbo autorius atskleidamas smurto sampratą analizuoja smurtą medicinos, psichologijos, kriminologijos ir baudžiamosios teisės kontekste. Smurto kaip socialinio reiškinio sampratos analizė kelių mokslo šakų ribose padės atskleisti detalesnę smurto sampratą toliau naudotiną darbe.

1.1.1. Medicininė smurto samprata

Siauriausią smurto sampratą pateikia medicinos mokslas. Smurtas tai tyčinis fizinės jėgos naudojimas ar grasinimas ją naudoti prieš žmogų, žmonių grupę ar bendruomenę, kurios padariniai gali būti kūno sužalojimas, mirtis, psichinė žala ar vystymosi sutrikimai.¹⁷ Analogiškus požymius apibendrinantį apibrėžimą pateikia ir Lietuvos Sveikatos Apsaugos Ministerija (toliau – LR SAM): Smurtas – tai fizinės ar emocinės kančios, sužalojimas, panaudojant jėgą, turint tikslą ką nors fiziškai ar psichologiškai paveikti.¹⁸

Medicina analizuodama smurtą jį skaido į tris pagrindines rūšis:

1. **Smurtas nukreiptas prieš save.** Ši smurto rūšis pasireiškia smurtautojo ir aukos sutapatimu t.y. smurtautojas ir auka yra tas pats asmuo. Pasaulinė sveikatos organizacija analizuodama smurtą nukreiptą prieš save išskiria dvi pagrindines smurto rūšis: savęs žalojimas bei suicidinis elgesys.
2. **Tarpasmeninis smurtas** – smurtautojas ir auka skirtingi asmenys. Šiuo atveju gali būti skiriami šie smurto porūšiai: smurtas nukreiptas prieš šeimos narį (prieš vaiką,

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

¹⁶ *Universal Declaration of Human Rights 10 December 1948 3 art.*

<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>; prisijungimo laikas: 2011-02-11.

¹⁷ *Worlds Health Organization Definition and typology of violence*

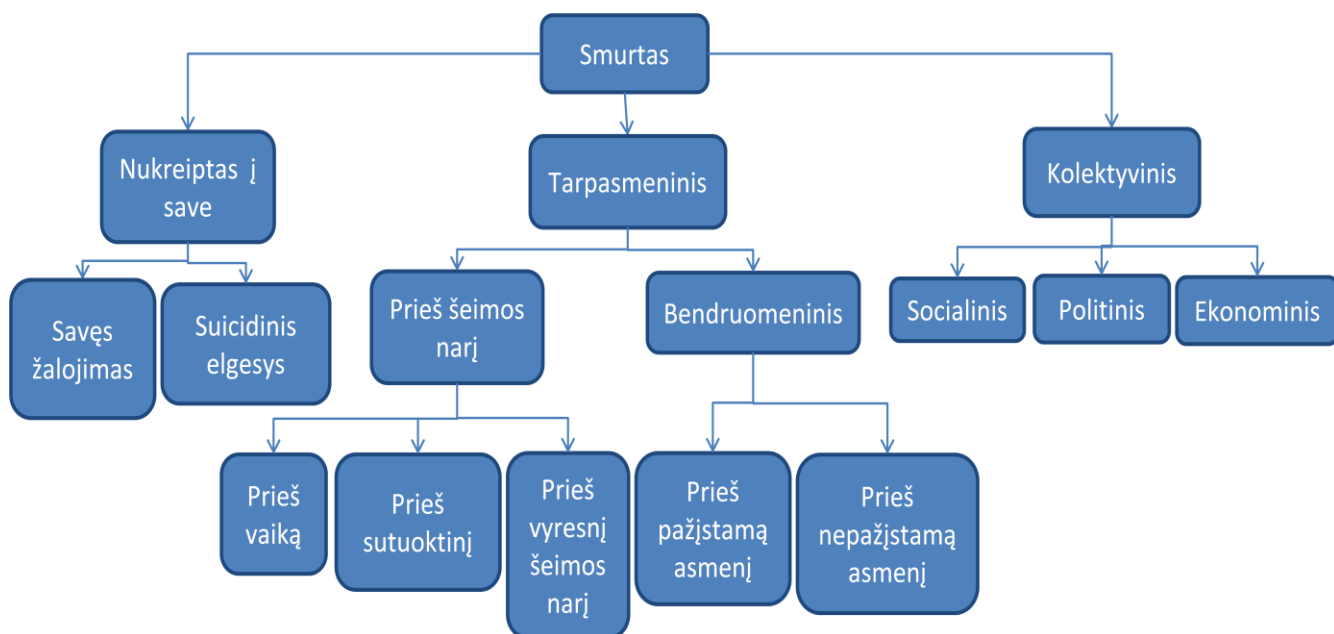
<http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/index.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-15.

¹⁸ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius, LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 3.

sutuoktinį ar vyresnį šeimos narį) bei bendruomeninis smurtas (smurtas nukreiptas prieš pažįstamą ar nepažįstamą asmenį)

3. **Kolektyvinis smurtas** – smurtas naudojamas asmenų grupių. Šiame lygmenyje Pasaulinė sveikatos organizacija skiria ekonominį, socialinį bei politinį smurtą.¹⁹

1 pav. Smurto tipologija

Šaltinis: World Health Organization *Definition and typology of violence*

<http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/index.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-15.

Analizuojant pateiktas sąvokas pažymėtina, jog medicina smurtą sieja su fizinės jėgos naudojimu arba grasinimu ją naudoti. Tiek pateikta medicininė smurto sąvoka, tiek smurto rūšinis skirstymas smurto sampratą sieja tiesiogiai su galimais fiziniiais ar psichologiniais padariniais. Pažymėtina, jog pateikta samprata apibrėžia smurtą siaurąja prasme t.y. pateikiamas smurto apibrėžimas neapima asmens neveikimo, kurio gali būti sukeltos tam tikros neigiamos pasekmės (vaiko nepriežiūra, asmens veiksmų laisvės suvaržymas ir t.t.). Ši medicinos mokslo išskirta smurto sąvoka ir klasifikacija tarnauja tam tikrus kūno audinių ar organų sužalojimus įvardinant smurtiniais, nustatant galimą psichologinę žalą bei ją sukėlusius veiksnius.

Šiame darbe analizuojant smurtą prieš senyvo amžiaus žmones bus nagrinėjamas medicinos išskiriamas tarpasmeninis smurtas nukreiptas prieš vyresnį šeimos narį.

1.1.2. Psichologinė smurto samprata

Psichologijos moksle, skirtingai nei medicinoje, vieningas smurto apibrėžimas neegzistuoja. Štai G. Nevmanas (*Greame Newman; 1993*) smurtą apibrėžia kaip įvykių

¹⁹ Ten pat.

(veiksmų) seka, kurių pasekmė yra sužalojimas ar žala asmeniui ar nuosavybei.²⁰ N. A. Veineris (*Neil Alan Weiner; 1990*) smurtą apibrėžia kaip asmens ar asmenų grupės keliamą grėsmę, pasikėsinimą ar fizinės jėgos panaudojimą sukėlusį fizinę ar nefizinę žalą kitam asmeniui ar asmenų grupei.²¹ C. R. Bartolio (*Curt R. Bartol; 2005*) teigimu, smurtas tai bet kokia elgesio forma, kuria siekiama bet kokį asmenį fiziškai ar psichologiškai sužeisti.²² Tačiau apibendrinant pateiktus apibrėžimus galime išskirti tam tikrus bendrus požymius būdingus visoms pateiktoms sąvokoms. Visų pirma, skirtini bendri smurto padariniai t.y. žala asmeniui. Pažymėtina, jog ši žala psichologijos mokslo kontekste gali būti tiek fizinė, tiek emocinė, psichologinė, tiek ekonominė ir t.t. Be to pateiktuose apibrėžimuose skirtina ir asmens tyčia t.y. sąmoningi asmens veiksmai, kuriais siekiama sukelti tam tikrą žalą kitam asmeniui. Apibendrinant pateiktas smurto sąvokas apibrėžimą pateikia D. Maersas (D. G. Myers, 2000). Šis autorius smurtą sieja su agresija ir ją apibrėžia kaip bet kokį fizinį ar žodinį elgesį siekiant pakenkti arba sunaikinti, kuris yra kilęs dėl priešiško arba kaip iš anksto numatyta priemonė tikslui pasiekti.²³

Psichologijos mokslas išskiria tris pagrindines smurto rūšis pagal jo pasireiškimo formą:

1. Išraiška – žmogus išreiškia savo nekontroliuojamą pyktį, įniršį, pavydą;
2. Manipuliacija – smurtas yra naudojamas kaip būdas kontroliuoti kitus asmenis bei gauti tai, ko smurtautojas nori;
3. Kerštas – smurtu yra atkeršijama tiems, kurie anksčiau nuskriaudė.²⁴

Psichologijos mokslas smurtą tapatina su tam tikro konflikto pasekme. Štai kaip teigia A. Jacikevičius (*A. Jacikevičius, 1996*) jeigu konfliktas neišspręstas, o tik nuslopintas, išlieka tikimybė, kad ateityje jis įgaus rimtesnes ir pavojingesnes formas, kurių viena – smurtas.²⁵

1.1.3. Teisinė smurto samprata

Analizuojant teisinę smurto sampratą, pažymėtina, jog smurto apibrėžimas tiesiogiai priklauso nuo nusikalstamos veikos, kurios ribose analizuojame smurtą. Be to, smurtas ne kiekvienu atveju bus laikytas nusikalstama veika. Baudžiamojoje teisėje smurtas gali būti vertinamas kaip gynybos priemonė (būtinoji gintis,²⁶ būtinasis reikalingumas²⁷ ir t.t.) ar

²⁰ Newman. G *Popular culture and violence: decoding the violence of popular movies*. – Washington: National Academy Press, 1993 P.2.

²¹ Weiner N. A., Zahn M. A., Sagi R. J. *Violence: Patterns, Causes, Public Policy*. – San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1990, P. xiii.

²² Bartol C. R., Bartol A. M. *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. – Upper Saddle River: Pearson Prentice hall, 2005, P 241.

²³ Myers D. G. *Psichologija*, - Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000, P.655.

²⁴ *Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas*. ES Phare projektas. – Vilnius. LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 4-5.

²⁵ Jacikevičius A. *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. – Vilnius, 1996. P. 60-71.

²⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-274. 28 str.

²⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-274. 31 str.

kardomoji priemonė (profesinių pareigų vykdymas,²⁸ asmens padariusio nusikalstamą veiką sulaikymas²⁹). Tuo tarpu šiame darbe smurtas bus analizuojamas tik kaip nusikalstama veika. Pažymėtina, jog smurtas baudžiamojoje teisėje gali veikti kaip būdas kitiems tikslams pasiekti (pvz. plėšimo atveju atskirti auką nuo grobio), tiek pats būti nusikalstamos veikos tikslu (pvz. fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas).³⁰

Siekiant apibrėžti fizinį smurtą tikslinga remtis LR BK XVII, XVIII skyrių numatytų nusikalstamų veikų sudėties loginiu ir gramatiniu aiškinimu. Šie LR BK skyriai numato nusikalstamas veikas pavojingas žmogaus gyvybei ir sveikatai. Šių skyrių ribose fizinį smurtą galime apibrėžti kaip neteisėtą poveikį kito asmens organizmui sukėlusį mirtį ar kūno audinių ar organų anatomicinio vientisumo sutrikimą.³¹

Teisinę psichologinio smurto sampratą geriausiai atskleidžia LR BK 145 str. konstrukcija. Šiuo atveju psichologinį smurtą galime apibrėžti kaip neteisėtą poveikį kito asmens psichikai verčiant bijoti, jog dėl tolimesnio veikimo ar neveikimo gali kilti tam tikros neigiamos pasekmės.³²

Seksualinis smurtas kaip nusikalstama veika yra numatyta LR BK XXI skyriuje. Remiantis šio skyriaus teisės normų gramatiniu ir loginiu aiškinimu seksualinį smurtą galime apibrėžti kaip lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą prieš kito asmens valią. Tačiau pažymėtina, jog seksualinis smurtas analizuojamo skyriaus ribose gali veikti sąveikoje su fiziniu ar psichologiniu smurtu.³³

Apibendrintą teisinę smurto sąvoka pateikia 2005 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas numatydamas, jog smurtinis nusikaltimas tai baudžiamajame kodekse numatyto apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba pasikėsinta į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą.³⁴

1.1.4. Kriminologinė smurto samprata

Kriminologijoje smurtas suvokiamas plačiau nei medicinoje. V. Justickis analizuodamas smurtą jį tapatina su kriminaline prievarta. Pasak šio autoriaus įstatymas nurodo

²⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-274. 30 str.

²⁹ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-274. 29 str.

³⁰ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-274. 140 str.

³¹ Fizinis smurtas plačiau nagrinėjamas šio darbo 1.2.1. dalyje P. 14.

³² Psichologinis smurtas plačiau nagrinėjamas šio darbo 1.2.2. dalyje P. 16.

³³ Seksualinis smurtas plačiau nagrinėjamas šio darbo 1.2.3. dalyje P. 17.

³⁴ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas// Valstybės Žinios. 2005, Nr.: 85-3140. 2 str. 1p.

dvi įvairiausių prievartos apraiškų grupes. Pirmoji – tai leistinos ir netgi sveiktinos prievartos apraiškų grupė. Antroji – įstatymo draudžiamos prievartos apraiškų grupė. Šis V. Justickio pateikiamas smurto vertinimas iš esmės atitinka šio darbo 1.1.3 dalyje minėtą teisinę smurto sampratą. Šis autorius analizuodamas smurtą, jį tapatina su sunkiausiais smurtiniais nusikaltimais fiziniam asmeniui: nužudymais, sunkiais kūno sužalojimais bei išžaginimais.³⁵

Kriminologijoje galima išskirti smurto sąvoką plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Smurtas siaurąja prasme apims veikas, kuriomis daromas neteisėtas poveikis asmens organizmui ar jo psichikai. Pateikta samprata iš esmės atitinka medicininę ir teisinę smurto sampratą. Šiuo atveju smurtu yra laikomas nusikalstamas asmens veikimas sukeliantis tam tikrus neigiamus fizinius ar psichologinius padarinius.

Tuo tarpu, apibrėžiant smurtą plačiąja prasme, būtų tikslinga jį laikyti ne tik teisės kriminalizuotais veiksmais, kuriais sukeliama tam tikros neigiamos pasekmės, tačiau taip pat ir asmens neveikimu ar legaliais nesmurtiniais veiksmais sukėlusiais neigiamus fizinius, psichologinius, ekonominius ar kt. padarinius. Taigi apibrėžiant smurtą plačiąja prasme bus remiamasi psichologijos pateikiamu plačiu smurto suvokimu, jį siejant su padariniais, kuriuos gali sukelti tam tikras asmens veikimas ar neveikimas. Smurto plačiąja prasme sąvoką atspindi ir L. Berkovitco (*Leonard Berkowitz; 2003*) pateikiamas smurto apibrėžimas: tai bet koks elgesys (neveikimas), kuriuo siekiama fizinės ar psichinės žalos.³⁶

Šiame darbe autorius analizuodamas smurtą prieš senyvo amžiaus žmones remsis plačiąja smurto sąvoka, jį laikydamas bet kokia tyčinio elgesio forma (veikimu, neveikimu), kuria siekiama neigiamų fizinių, psichologinių, ekonominių pasekmių.

1.2. Smurto rūšys

Atskirų smurto rūšių išskyrimas ir smurto tipologijos nustatymas veikia kaip efektyvi priemonė individualizuojant smurto prevenciją, nustatant konkrečios smurto rūšies kilimo, vystymosi ir kaitos priežastis, kriminalizuojant konkrečias veikas bei užtikrinant smurto aukų teisių apsaugą.

Teorijoje bei praktikoje galima išskirti smurto rūšis remiantis įvairiais kriterijais. Smurto rūšys gali būti skiriamos pagal aukos amžių (prieš vaikus, vyresnio amžiaus asmenis), pagal lytį (prieš vyrus, prieš moteris), pagal smurtautojo tikslus (smurtu siekiama kitų, šalutinių tikslų, pats smurto naudojimas yra tikslas), pagal sukeltus padarinius (sveikatos sutrikdymas, psichologinė žala, mirtis) ir t.t. Tačiau šiame darbe nustatant smurto tipologiją bus remiamasi

³⁵ Justickis V. *Kriminologija I dalis*. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2001 P. 411.

³⁶ Anderson C. A., Berkowitz A., E. Donnerstein ir kt. *The influence of media violence on youth* P. 83. <http://www.psychologicalscience.org/pdf/pspi/pspi43.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-12-29.

smurto metu naudojamos prievartos pobūdžiu. Šios smurto tipologijos analizė darbe pasirenkama kaip labiausiai atribojanti atskiras smurto rūšis, dažniausiai autorių pateikiama smurto rūšių klasifikacija.

Detalią smurto tipologiją pagal naudotos prievartos pobūdį pateikia Njufundlendo ir Labrodoro Vyriausybė (*Kanada*) numatydama šias smurto rūšis:

1. **Fizinis smurtas** – fizinės jėgos naudojimas siekiant įtakoti kito asmens elgesį.
2. **Seksualinis smurtas** – prievarta lytiškai santykiuoti ar lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas nukentėjusiam nepriimtinais būdais.
3. **Emocinis smurtas** – kito asmens veiksmai verčiantys jaustis negerbiamu ar menkaverčiu.
4. **Psichologinis smurtas** – grasinimas ar baimės kėlimas siekiant įgyti kito asmens kontrolę.
5. **Dvasinis smurtas** – religinių dogmų ar ideologinių nuostatų naudojimas verčiant asmenį elgtis pagal kito asmens valią.
6. **Kultūrinis smurtas** – žala asmeniui dėl tam tikros kultūros, tradicijų ar religijos propagavimo.
7. **Žodinis smurtas** – verbalinis ar rašytinis žalos kitam asmeniui kėlimas.
8. **Finansinis smurtas** – kito asmens finansinių išteklių valdymas be šio sutikimo, finansinis ribojimas, finansinė žala.
9. **Nepriežiūra** – asmens, kuris turi pareigą rūpintis kitu asmeniu, šios pareigos nevykdymas.³⁷

Šio darbo autorius analizuodamas smurtą remsis keturiomis pagrindinėmis smurto rūšimis dažniausiai sutinkamomis praktikoje t.y. fiziniu smurtu, psichologiniu smurtu, seksualiniu smurtu ir ekonominiu smurtu.

Pažymėtina, jog analizuojamos smurto formos dažnai sąveikauja tarpusavyje. Auka gali patirti kelias smurto rūšis vienu metu. Dažnu atveju siekiant realizuoti vieną smurto formą pasitelkiama kita. Štai pavyzdžiui, fizinis smurtas yra neatsiejamas nuo psichinės prievartos. Tuo tarpu seksualinis smurtas sąveikauja su tiek su psichine, tiek su fizine prievarta. Smurto formos įvertinimas priklauso tiek nuo smurtautojo ketinimų ir tikslų naudojant smurtą, tiek nuo aukos patiriamų neigiamų pasekmių.

³⁷ Government of Newfoundland and Labrador *Types of Violence and Abuse*
<http://www.gov.nl.ca/VPI/types/index.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-24.

1.2.1. Fizinis smurtas

Kaip minėta šio darbo 1.1.3 dalyje, teisės doktrinoje fizinis smurtas tai – neteisėtas poveikis kito asmens organizmui sukėlęs sužalojimą, susargdinimą ar mirtį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (*toliau – LAT*) fizinį smurtą apibrėžia kaip veiksmus, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatominis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smauginimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan.³⁸ Analizuojant pateiktą sąvoka pastebėtina, jog LAT fizinį smurtą sieja su tiesioginiu fiziniu poveikiu kito asmens organizmui.

Nors pateikta fizinio smurto sąvoka yra plačiai naudojama ir visuotinai pripažįstama baudžiamosios teisės doktrinoje, tačiau kriminologijoje remiamasi platesniu fizinio smurto suvokimu. Štai C. Suttonas (*C.Sutton; 1999*) fizinį smurtą apibrėžia kaip tikrą ar tikėtiną fizinį sužalojimą arba nesugebėjimą užkirsti kelio fiziniam sužalojimui (ar kančiai), įskaitant tyčinį nuodijimą, uždusinimą ir Munchauseno sindromą (fizinės ligos simptomų simuliaciją), pasitelkus patikėtinį.³⁹ Pateikto apibrėžimo ribose fizinis smurtas siejamas ne tik su tiesioginiu poveikiu kito asmens organizmui, tačiau taip pat asmens tyčiniu asmens neveikimu ar veikimu pasitelkus kitą asmenį, kurio pasekmė gali būti kito asmens fizinės kančios, sužalojimas ar mirtis. Asmens neveikimas šiuo atveju gali apimti tokias veikas kaip asmens nepriežiūra, atsisakymas padėti susižeidusiam ar bejėgiam, uždarymas patalpoje, marinimas badu, trukdymas miegoti ir t.t. Analogiškos pozicijos laikosi ir K. Kennard (*Christine Kennard; 2006*) nurodydama, jog fizinis smurtas prieš senyvo amžiaus žmones apima ir tokias veikas kaip būtinos medicinos ar maisto nedavimas, arba per didelės vaistų dozės sąmoningas davimas.⁴⁰ Prof. Dr. Genovaitė Babachinaitė (*G. Babachinaitė; 2010*) analizuodama smurtinius nusikaltimus siūlo du pagrindinius smurtinių nusikaltimų apibrėžimo elementus: 1) smurtas kaip veikimo būdas; 2) specifiniai šio smurto padariniai yra tikslas, kurio siekiama. Šie elementai universaliai sieja vyraujančias nuomones ir kartu konkrečiai apibrėžia smurtinio nusikalstamumo ribas.⁴¹ Šio darbo autorius palaiko profesorės nuomonę, kuria remiantis asmens neveikimas nebus vertinamas kaip fizinis smurtas ir siūlo nepriežiūrą vertinti kaip atskirą smurto rūšį.⁴²

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato Nutarimas Nr. 49 Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. 2004 m. gruodžio 30 d. 6 p.

³⁹ Sutton C. *Socialinis darbas, bendruomenės veikla*. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 1999. P. 97.

⁴⁰ Kennard C. *Six Types of Elder Abuse 2006* http://alzheimers.about.com/od/advocates/a/6_types_abuse.htm; prisijungimo laikas: 2010-12-28.

⁴¹ Babachinaitė G. *Smurtiniai nusikaltimai kaip ypatingas pavojaus žmogui šaltinis // Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010, P. 54.

⁴² Žr. šio darbo 2.2. dalį. P. 23.

Problemų kyla atribojant fizinį ir psichologinį smurtą tuo atveju kai smurtautojo veiksmai nėra nukreipti į auką tiesiogiai, tačiau į kitą objektą (pvz. aukai priklausančius daiktus). Pateiktu atveju smurtautojo veiksmai yra fiziniai, tačiau jais reali fizinė grėsmė aukai nekyla. Žala aukai pasireiškia kaip psichologiniai padariniai t.y. baimė, jog smurtautojo veiksmai gali būti nukreipti į auką, rūpestis dėl sunaikintų materialinių vertybių ir t.t. Štai C. R. Bartolis (C. R. Barto; 2005) fizinį smurtą įvardina kaip smurtautojo veiksmus nukreiptus prieš asmenį ar nuosavybę.⁴³ Šio darbo autorius, analizuodamas fizinį smurtą prieš senyvo amžiaus žmones, smurtą nukreiptą į aukai priklausančius daiktus vertins kaip psichologinį atsižvelgiant į sukkeliamus psichologinius padarinius. Šiuo atveju fiziniai padariniai nekyla, tuo tarpu žalojama asmens psichika. Taigi tokia smurto rūšis turi būti vertinama kaip psichologinis smurtas.

E. Pelser, L. Gondwe, C. Mayamba (Pelser E., Gondwe L, Mayamba, C.; 2005) išskiria šias fizinio smurto rūšis dažniausiai pasikartojančias šeiminio smurto atvejais:

- Trankymas (19,5 proc.);
- Spardymas (11,4 proc.);
- Smūgių sudavimas (11,3 proc.);
- Stumdymas (7,6 proc.);
- Rankos sukimas (5,9 proc.);
- Užpuolimas su namų apyvokos daiktu (5,4 proc.);
- Tampymas už plaukų (5,3 proc.);
- Smaugimas (4,2 proc.);
- Užpuolimas naudojant peilį ar šaunamąjį ginklą (1,7 proc.);
- Deginimas (1,2 proc.);
- Kita (0,4 proc.).⁴⁴

Pažymėtina, kad fizinis smurtas dažnai yra susijęs su psichologiniu, seksualiniu ar ekonominiu smurtu. Šiais atvejais fizinis smurtas gali būti sukuriama palanki aplinka naudoti kitų rūšių smurtą, taip pat sukuriama ir kitomis smurto rūšimis pasieki smurto padariniai t.y. baimė, nepasitikėjimas ir t.t. Fizinis smurtas gali būti naudojamas siekiant palaužti aukos pasipriešinimą prieš naudojant psichinį, seksualinį ar ekonominį smurtą.

Fizinis smurtas prieš senyvo žmones dažnu atveju yra sąlygotas senyvo amžiaus asmens pažeidžiamumo ir negalėjimo pasipriešinti smurtautojui. 2003 m. remiantis tyrimų rezultatais

⁴³ Bartol C. R., Bartol A. M. *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. – Upper Saddle River: Pearson Prentice hall, 2005, P 241.

⁴⁴ Pelser E., Gondwe L, Mayamba, C. ir kt. *Intimate Partner Violence. Results from a National Gender-Based Violence Study in Malawi*.- Pretoria: Institute for Security Studies 2005. P. 12
<http://www.iss.co.za/pubs/Books/IntimatePartnerViolenceDec05/IntimatePartnerViolence.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-18.

NCEA (*National Centre of Elder Abuse; 2003*) nustatė, jog iš visų netinkamo elgesio formų dažniausiai buvo pranešama apie panaudotą fizinį smurtą. Ši situacija yra sąlygota ryškiausių, lyginant su kitomis smurto rūšimis, fizinio smurto padarinių. Tačiau akcentuotina, kad ši smurto forma, remiantis daugumos tyrimų rezultatais, užima tik trečiąją vietą tarp kitų smurto rūšių. Štai Didžiojoje Britanijoje 0,4 proc. visų senyvo amžiaus žmonių patiria fizinį smurtą. Ši smurto rūšis seka paskui nepriežiūrą (1,1 proc.) ir ekonominį smurtą (0,7 proc.).⁴⁵ Analogiški rezultatai nustatyti ir JAV. Šioje valstybėje nacionalinė socialinių darbuotojų asociacija (*National Association of Social Workers*) nustatė, jog 25,6 proc. visų senyvo amžiaus žmonių patiriančių smurtą, patiria būtent fizinį smurtą.⁴⁶

1.2.2. Psichologinis smurtas

Teisės doktrinoje psichologinis smurtas siejamas su asmens įbauginimu verčiant bijoti, jog dėl tolimesnio kaltinamojo veikimo ar neveikimo gali kilti tam tikros neigiamos pasekmės. Tai poveikio priemonė psichikai, siekiant priversti auką paklusti smurtautojo reikalavimams. Pažymėtina, jog psichologinis smurtas tapatinamas ne tik su grasinimais smurtu. Be grasinimų smurtu, tai taip pat gali būti grasinimai sunaikinti ar sugadinti turtą, grasinimai paskelbti kompromituojančią informaciją, kurios paskelbimas nėra pageidautinas, ar kitos psichinės prievartos naudojimas. Psichologinis smurtas – tai pavojingas, visada tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant baimintis, kad dėl tolimesnių grasintojo veiksmų arba neveikimo gali atsirasti tam tikrų neigiamų padarinių.⁴⁷

Šio darbo autorius mano, jog, remiantis sukeliama psichologiniais emocinio ir psichologinio smurto padariniais, psichologinio smurto samprata taip pat turi apimti ir emocinį smurtą. Emocinis smurtas apibrėžiamas kaip aukos menkinimas verčiant jaustis menkaverte ar kvaila.⁴⁸ Taigi šiuo atveju psichologinio smurto teisinė samprata išplečiama apimant ne tik bauginimą dėl tolimesnių smurtautojo veiksmų, tačiau taip pat ir aukos orumo žeminimą. Ši smurto rūšis gali pasireikšti kaip žmogaus niekinimas, keiksnojimas necenzūriniais žodžiais, žodinė agresija, baimės jausmo sukėlimas, grasinimai sužaloti auką arba jos artimuosius, nuolatinės įtampos, streso sukėlimas, vertimas jaustis kaltu, nors tam nėra objektyvaus pagrindo.⁴⁹

⁴⁵ O'Keeffe M., Hills A., Doyle M. ir kt. *UK Study of Abuse and Neglect of Older People*. – London: National Centre for Social Research, 2007. P. 2.

⁴⁶ National Association of Social Workers *Elder abuse and neglect*, - Washington: National Association of Social Workers P.1 http://www.nasw.org/Elder_Abuse.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-30.

⁴⁷ Babachinaitė G., Galinaitytė J., Jurgelaitienė G. ir kt. *Kriminologija* – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010, P.417.

⁴⁸ Government of Newfoundland and Labrador Types of Violence and Abuse <http://www.gov.nl.ca/VPI/types/index.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-24.

⁴⁹ Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje: informacinė medžiaga. -Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004. P. 10.

Dažniausiai naudojamos psichologinio – emocinio smurto formos šeiminio smurto atvejais yra šios:

- Asmens pažeminimas viešose vietose (12,8 proc.);
- Asmens bendravimo (socialinių ryšių) ribojimas (7,7 proc.);
- Grasinimai smurtu (7,3 proc.);
- Asmens orumo įžeidimai (5,5 proc.);
- Judėjimo laisvės ribojimas (5,1 proc.);
- Grasinimai nužudyti (3,9 proc.);
- Grasinimai sunaikinti aukai priklausančias materialines vertybes (3,4 proc.);
- Grasinimai smurtu aukos šeimos nariams (2,3 proc.).⁵⁰

Pažymėtina, jog psichologinis smurtas gali pasireikšti tiek kaip savarankiška smurto rūšis, tiek sąveikoje su kitomis smurto rūšimis. Psichologinis smurtas yra efektyvi poveikio aukai priemonė. Sąveikaudamas su kitomis smurto rūšimis psichologinis smurtas pasireiškia kaip priemonė palengvinanti aukos išnaudojimą ar kitų smurto formų naudojimą.

Akcentuotina, jog lyginant su fiziniu smurtu, psichologinio smurto poveikis senyvo amžiaus žmogui yra mažiau pastebimas. Šiuo atveju padariniai pasireiškia labiau kaip emocinės – psichinės asmens būsenos pokyčiai (depresija, mintys apie savižudybę, nepasitikėjimas aplinkiniais, baimė ir t.t.). Taigi tikėtina, jog šios smurto rūšies latentškumas bus didesnis nei fizinio smurto. Ši smurto rūšis skirtingai vertinama ir įvairių užsienio valstybių tyrimuose. Štai JAV nacionalinė socialinių darbuotojų asociacija nurodo, jog psichologinis smurtas užima antrą vietą po nepriežiūros.⁵¹ Tuo tarpu Didžiosios Britanijos mokslininkai šią smurto rūšį vertina kaip vienodai paplitusią su fiziniu smurtu.⁵² Skirtingas psichologinio smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimo vertinimas yra suponuotas bendrų psichologinio smurto kriterijų nebuvu.

1.2.3. Seksualinis smurtas

Seksualinis smurtas, visų pirma, pažeidžia asmens teisę laisva valia pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo su juo būdus. Teisėje seksualinis smurtas siejamas su seksualinio pobūdžio veiksnių atlikimu prieš nukentėjusiojo valią. Šie veiksmai gali apimti tiek vertimą lytiškai santykiauti ar tenkinti kito asmens lytinę aistrą, tiek tvirkinamuosius veiksmus. Štai, anot G. J. Makdugal (*Gay J. McDougal; 1998*) seksualinis smurtas – tai bet koks fizinis ar

⁵⁰ Pelsler E., Gondwe L., Mayamba., C. ir kt. *Intimate Partner Violence. Results from a National Gender-Based Violence Study in Malawi.* - Pretoria: Institute for Security Studies 2005. P. 12
<http://www.iss.co.za/pubs/Books/IntimatePartnerViolenceDec05/IntimatePartnerViolence.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-12-27.

⁵¹ National association of social workers *Elder abuse and neglect*, - Washington: National Association of Social Workers P.1 http://www.naswsd.org/Elder_Abuse.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-30.

⁵² O’Keeffe M., Hills A., Doyle M. ir kt. *UK Study of Abuse and Neglect of Older People.* – London: National Centre for Social Research, 2007. P. 2.

psichologinis smurtas, kuriuo siekiama seksualinių tikslų ar pažeidžiama asmens seksualinio apsisprendimo laisvė. Seksualinis smurtas apima tokius veiksmus kaip išžaginimas (seksualinis prievartavimas), pasikėsinimas išžaginti (seksualiai prievartauti), taip pat tokius veiksmus kaip asmens vertimas nusirengti viešoje vietoje, vertimas lytiškai santykiauti su kitu asmeniu, asmens lyties organų sužalojimas ir t.t.⁵³

Seksualinis smurtas dažnai pasireiškia sąveikoje su fiziniu ir psichologiniu smurtu. Šiuo atveju seksualinis smurtas pasireiškia kaip fizinio ir psichologinio smurto padariniai, tačiau poveikis aukai daromas būtent fiziniu ar psichiniu smurtu. Taigi auka susiduria su mišria smurto rūšimi: fiziniu poveikiu aukos organizmui ar bauginimu dėl tolimesnių smurtautojo veiksmų bei seksualinio pobūdžio veiksmais.

Skiriamos šios dažniausiai pasitaikančios seksualinio smurto formos šeiminio smurto atvejais:

- Privertimas lytiškai santykiauti (11,1 proc.);
- Kito asmens lietimasis ar bučiavimas prieš jo valią (11,1 proc.);
- Bandytas lytiškai santykiauti (9,6 proc.);
- Vertimas tenkinti kito asmens aistrą oraliniu būdu (2,1 proc.);
- Aukos lytinės aistros tenkinimas oraliniu būdu prieš jos valią (1,9 proc.);
- Vertimas žiūrėti pornografinio turinio filmus (1,1 proc.);
- Svetimkūnių daiktų kišimas į nukentėjusiosios lyties organus (0,4 proc.);
- Vertimas atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus dėl piniginės naudos (0,2 proc.);
- Vertimas stebėti kitus asmenis lytinio akto metu (0,2 proc.).⁵⁴

Analizuojant seksualinius nusikaltimus pagal amžiaus grupes pastebėtina, jog seksualinis smurto aukomis dažniausiai tampa jaunesnės moterys. Remiantis duomenimis iš teisės saugos institucijų ir krizių centrų Čilėje, Malaizijoje, Meksikoje, Naujojoje Gvinėjoje ir JAV (Pelser E., Gondwe L, Mayamba C.; 2005) dvi trečiosios visų aukų nukentėjusių nuo seksualinių nusikaltimų yra ne vyresnės nei 15 metų.⁵⁵ Pažymėtina, jog ši statistika yra sąlygota nusikalstamų veikų, kurių aukomis dažniausiai tampa tik jaunos moterys (pvz. vertimas verstis prostitucija, prekyba žmonėmis, seksualinis smurtas pasimatymų metu ar mokykloje, seksualinis priekabiavimas darbo vietose ir t.t.). Tačiau kitų formų seksualinė prievarta (pvz. seksualinė

⁵³ McDougall G. J. *Contemporary Forms of Slavery: Systematic Rape, Sexual Slavery and Slavery-like Practices during Armed Conflict*. - New York: United Nations, 1998 str. 22.

⁵⁴ Pelsler E., Gondwe L, Mayamba, C. ir kt. *Intimate Partner Violence. Results from a National Gender-Based Violence Study in Malawi*. - Pretoria: Institute for Security Studies 2005. P. 12
<http://www.iss.co.za/pubs/Books/IntimatePartnerViolenceDec05/IntimatePartnerViolence.pdf> prisijungimo laikas: 2011-01-18.

⁵⁵ World Health Organization *Report on violence and health*. – Switzerland: World Health Organization, 2002 P. 157. http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap6_eng.pdf prisijungimo laikas: 2011-01-18.

prievarta namuose) gali būti naudojama ne tik prieš jaunas, tačiau taip pat prieš senyvo amžiaus moteris. Štai remiantis JAV Nacionalinio viktimizacijos centro duomenimis 3,270 iš 261,000 seksualinį smurtą patyrusių moterų buvo 65 metų arba vyresnės.⁵⁶

Seksualinis smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaip ir seksualinis smurtas bendrai yra latentinis reiškiny. Manoma, jog tik 30 proc. šių atvejų yra pranešama teisėsaugos institucijoms.⁵⁷ Taigi tyrimų rezultatų duomenys (*O’Keeffe M., Hills A., Doyle M; 2007*),⁵⁸ pateikiantys seksualinį smurtą kaip rečiausiai patiriamą, turėtų būti vertinami kritiškai. Pažymėtina, jog seksualinio smurto prieš senyvo amžiaus žmones latentiskumas yra sąlygotas gėdos jausmo, paniekos baimės, sumažėjusio savęs vertinimo bei konservatyvių visuomenės pažiūrų.

Remiantis tyrimų duomenimis (*Burgess A. W; 2006*), 43 proc. nukentėjusių nuo seksualinio smurto senyvo amžiaus žmonių jį patyrė namuose. Tuo tarpu 38 proc. nukentėjusiųjų jį patyrė slaugos ir priežiūros įstaigose.⁵⁹ Pažymėtina, jog šiais atvejais aukai dėl fizinės ar psichinės būklės reikėjo globos ar priežiūros.

1.2.4. Ekonominis smurtas

Ekonominis smurtas – sudėtinga smurto forma, pasižyminti tam tikra specifika, nes jos padariniai nėra akivaizdžiai pastebimi visuomenės nariams. Esant ekonominio smurto apraiškoms, vienas iš partnerių iš kito atima galimybę tvarkyti šeimos biudžetą, turėti lėšų ir teisių jas tvarkyti savo nuožiūra ir t.t.⁶⁰ Ekonominis smurtas tai finansinių resursų kontroliavimas prieš kito asmens valią.⁶¹

Ekonominis smurtas apima situacijas, kai smurtautojas kontroliuoja aukos piniginius išteklius ar ekonominę veiklą. Pažymėtina, jog ekonominis smurtas nebūtinai turi būti siejamas su materialiniu nepriteklumi ar piniginių lėšų trūkumu. Auka gali gyventi patogiai ir aprūpintai, tačiau ekonominis smurtas pasireikš kaip aukos gaunamų pajamų ribojimas, draudimas priimti ekonominius sprendimus ir t.t.⁶²

⁵⁶Burgess A. W. *Elderly Victims of Sexual Abuse and Their Offenders*. – Washington: National Institute of Justice 2006 P. 24 <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/216550.pdf> prisijungimo laikas: 2011-01-18.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ O’Keeffe M., Hills A., Doyle M. ir kt. *UK Study of Abuse and Neglect of Older People*. – London: National Centre for Social Research, 2007. P. 2.

⁵⁹ Burgess A. W. *Elderly Victims of Sexual Abuse and Their Offenders*. – Washington: National Institute of Justice 2006 P. 24 <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/216550.pdf> prisijungimo laikas: 2011-01-18.

⁶⁰ Moterų informacijos centras, *Smurtas prieš moteris – Samprata, problemos veiksmų kryptys*. – Vilnius: Moterų informacijos centras. 2004. P. 3

⁶¹ Government of Newfoundland and Labrador *Types of Violence and Abuse* <http://www.gov.nl.ca/VPI/types/index.html> prisijungimo laikas: 2010-12-24.

⁶² Fawol O. I. *Economic Violence To Women and Girls: Is It Receiving the Necessary Attention?* – Ibadan: Sage publications, 2008 P.168. <http://tva.sagepub.com/content/9/3/167.full.pdf+html> prisijungimo laikas: 2010-01-22.

Analizuojant ekonominį smurtą pažymėtina, jog ši smurto rūšis gali pasireikšti tiek asmens veikimu (piniginių lėšų pasisavinimas, draudimas gauti pajamas ir t.t.), tiek neveikimu (vengimas išlaikyti vaiką, asmens nepriežiūra ir t.t.). Ekonominis smurtas tam tikrais atvejais gali apimti ir aukos nepriežiūra. Ekonominio smurto kontekste asmens nepriežiūra pasireikštų kaip asmens neap rūpinimas maistu ar būtiniaisiais produktais.

Skiriamos šios dažniausiai pasitaikančios ekonominio smurto formos šeiminio smurto atvejais:

- Pinigų pasisavinimas iš nukentėjusiojo piniginės, drabužių (8,1 proc.);
- Atsisakymas mokėti pinigus skirtus vaikui ar išlaikymui (7,6 proc.);
- Neleidimas žinoti apie šeimos pajamas (7,5 proc.);
- Vertimas atiduoti uždirbtus pinigus (6,9 proc.);
- Draudimas uždirbti pinigus (6,5 proc.);
- Nemokėjimas už atliktus darbus (5,4 proc.);
- Vertimas dirbti neapmokamą darbą (3,7 proc.);
- Neleidimas naudotis uždirbtais pinigais (3,6 proc.);
- Pinigų pasisavinimas iš aukos banko sąskaitos (3,4 proc.);
- Vertimas prašyti pinigų (2,8 proc.);
- Vertimas būti vieninteliu šeimos maitintoju (2,7 proc.).⁶³

Ekonominis smurtas prieš senyvo amžiaus žmones gali būti naudojamas tiek ir nepažįstamų asmenų, tiek ir šeimos narių. Senyvo amžiaus asmenys turintys fizinių ar psichinių trūkumų patenka į padidintos rizikos grupę patirti ekonominį smurtą.⁶⁴

Pabrėžtina, jog ši smurto rūšis prieš senyvo amžiaus žmones pasižymi didžiausiu latentišku. Remiantis JAV, Kalifornijos, Santa Claros apygardos duomenimis tik 1 iš 100 atvejų yra užregistruojamas. Ši situacija yra sąlygota gėdos jausmo, priklausomumo nuo smurtautojo, mastymo sutrikimų, ekonominio išnaudojimo fakto nesuvokimo. 60 – 90 proc. visų ekonominio smurto atvejų smurtautojai yra suaugę vaikai ar kiti šeimos nariai.⁶⁵

⁶³ Pelsler E., Gondwe L., Mayamba., C. ir kt. *Intimate Partner Violence. Results from a National Gender-Based Violence Study in Malawi.*- Pretoria: Institute for Security Studies 2005. P. 11.
<http://www.iss.co.za/pubs/Books/IntimatePartnerViolenceDec05/IntimatePartnerViolence.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-18.

⁶⁴ *Helpful hints preventing elder financial abuse*
<http://www.metlife.com/assets/cao/mmi/publications/consumer/mmi-helpful-hints-preventing-elder-financial-abuse-familycare.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-22.

⁶⁵ Malsk B. F. *Elder Financial Abuse and Its Impact* http://www.seniorsummit.ca.gov/materials/betty_malks.pdf
prisijungimo laikas: 2011-01-26.

2. SMURTAS PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones nėra naujai iškilusi socialinė problema. Tačiau, ilgą laiką šiai problemai nebuvo skiriamas deramas dėmesys. Pirmą kartą terminas netinkamas elgesys su senyvo amžiaus žmonėmis (*Mistreatment of older people*) buvo apibrėžtas tik 1975 m.⁶⁶ G. Burstonas (*G. Burston*) šį reiškinį apibrėžė kaip “granny battering” (angl. granny – močiūtė, senyvo amžiaus žmogus; battering – trankymas, plakimas, stiprus mušimas).

Pasaulinė sveikatos organizacija smurtą prieš senyvo amžiaus žmones apibrėžia kaip pavienį ar pakartotinį veiksma, arba tam tikrą veikslių neatlikimą, sukeltą žalą ar kančią senyvo amžiaus žmogui.⁶⁷ Taigi, remiantis pateiktu apibrėžimu, manome yra tikslinga apibrėžti smurtą prieš senyvo amžiaus žmones dvejomis skirtingomis kategorijomis:

- tyčiniai veiksmai, kurie sukelia žalą, ar, kuriais kėsiniasi sukelti žalą senyvo amžiaus žmogui.
- rūpintojo ar kito asmens, kurio žinioje yra senyvo amžiaus asmuo, neveikimas, kurio pasekmė yra senyvo amžiaus asmens būtinųjų poreikių nepatenkinimas ar neapsaugojimas nuo žalos.

Pirmajai smurto kategorijai priskiriamas jau analizuotas fizinis, psichologinis, seksualinis ir ekonominis smurtas. Tuo tarpu antroji kategorija apima senyvo amžiaus asmens nepriežiūrą. Nepriežiūra kaip specialus smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis šiame darbe yra nagrinėjama 2.2. skyriuje.

Skiriamos šios smurto prieš senyvo amžiaus žmones formos:

Šeimasis smurtas (*Domestic violence*). Ši smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis apima smurtą, kurį naudoja giminystės ryšiais su šiuo žmogumi susiję asmenys. Šeimasis smurtas apima visų rūšių analizuotą smurtą t.y. fizinį, psichologinį, ekonominį, seksualinį, o taip pat ir toliau šiame darbe analizuojamą nepriežiūrą. Remiantis tyrimų rezultatais, darytina išvada, jog ši smurto rūšis prieš senyvo amžiaus žmones yra plačiai paplitusi. Štai, remiantis Naujojoje Zelandijoje atliktais tyrimais (*Kathryn P., Fanslow J., Hand J.; 2004*), nustatyta, jog 38 proc. smurtautojų gyvena kartu su auka. Tuo tarpu 24 proc. šių smurtautojų atlieka maitintojo vaidmenį šeimoje.⁶⁸ Čekijoje atliktais tyrimais (*European Older People's Platform; 2010*) nustatyta, jog 59 proc. visų smurto prieš senyvo amžiaus žmones atvejų smurtas buvo naudotas

⁶⁶ Burston G. R. *Granny battering* British Medical Journal 1975, 3:592

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1674523/?page=1>; prisijungimo laikas: 2011-02-27.

⁶⁷ World Health Organization *Report on violence and health*. – Switzerland: World Health Organization, 2002 P. 127. http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap6_eng.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-25.

⁶⁸ Kathryn P., Fanslow J., Hand J. ir kt. *Elder abuse and neglect. Exploration of risk and protective factors*. – Auckland: University of Auckland, 2004. P 15.

šeimos narių.⁶⁹ Šeiminio smurto prieš senyvo amžiaus asmenis, kaip ir smurto bendrai, aukomis dažniausiai tampa moterys. JAV net 85 proc. fiksuotų šeiminio smurto atvejų nukentėjo moterys.⁷⁰ Tačiau pabrėžtina, jog nuo smurtinių nusikalstamų veikų dažniausiai nukenčia senyvo amžiaus vyrai.⁷¹

Institucinis smurtas (*Institutional violence*). Išsivysčiusiose valstybėse senyvo amžiaus žmonių, gyvenančių globos ir priežiūros institucijose skaičius siekia 9 proc. visų 60 m. ir vyresnių asmenų.⁷² Instituciniu smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis yra laikytini rūpintojų (priežiūrą teikiančių asmenų) ar kitų slaugos ir priežiūros institucijose gyvenančių asmenų veiksmai sukeltys žalą senyvo amžiaus žmogui. Lyginant su šeiminiu smurtu institucinis smurtas yra mažiau paplitęs. Ši situacija yra sąlygota sąlyginai nedidelio senyvo amžiaus asmenų skaičiaus gyvenančio globos ir priežiūros institucijose, bei bendrų globos ir priežiūros standartų nebuvimo. Pabrėžtina, jog tam tikrų institucinių veiksmų laikymas smurtu taip pat priklausys ir nuo valstybės socialinės - ekonominės padėties. Tam tikri slaugytojų veiksmai ar gyvenimo sąlygos globos ir priežiūros institucijose standartai bus vertinami kaip žmogaus teisių pažeidimai vienose kultūrose, tuo tarpu, adekvatūs veiksmai kitoje valstybėje bus laikomi normaliais ir elgesio standartus atitinkančiais. Dažniausiai institucinis smurtas pasireiškia kaip netinkamų medikamentų skyrimas, gyventojų poreikių nepaisymas, psichotropinių vaistų naudojimas ir t.t.

Smurtas bendruomenėje (*Community violence*). Ši smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis neapima prieš tai šiame skyriuje analizuoto šeiminio ar institucinio smurto. Taigi smurtą bendruomenėje šiame darbe laikysime pašalinių asmenų (nesusijusių giminystės ryšiais ar globos ir priežiūros institucijų darbuotojų) veiksmus, sukeliančius žalą senyvo amžiaus asmeniui. Lyginant su kitomis analizuojamomis smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšimis, smurtas bendruomenėje pasižymi mažiausiu latentišku. Šiuo atveju piktnaudžiaujama senyvo amžiaus žmonių patiklumu bei fiziniu ir psichologiniu pažeidžiamumu. Kaip dažniausiai pasitaikančios smurto prieš senyvo amžiaus žmones bendruomenėje formos yra įsilaužimai į namus, plėšimai, užpuolimai, finansiniai nusikaltimai, sukčiavimas.⁷³ Pažymėtina, jog senyvo amžiaus asmenys patenka į žemesnės rizikos grupę patirti nusikalstamą veiką bendruomenėje nei

⁶⁹ European Older People's Platform *Elder abuse a serious concern for EU*, - 2010.

<http://www.abuel.org/docs/05leaflet.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-25.

⁷⁰ National Coalition Against Domestic Violence *Domestic violence facts 2007*

[http://www.ncadv.org/files/DomesticViolenceFactSheet\(National\).pdf](http://www.ncadv.org/files/DomesticViolenceFactSheet(National).pdf); prisijungimo laikas: 2011-01-22.

⁷¹ Ontario women's Justice Network New Statistics on Family Violence Against Elders

http://www.owjn.org/owjn_2009/index.php?option=com_content&view=article&id=293:new-statistics-on-family-violence-against-elders&catid=50&Itemid=98; prisijungimo laikas: 2011-01-25.

⁷² World Health Organization *Report on violence and health*. – Switzerland: World Health Organization, 2002 P. 129. http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap6_eng.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-22.

⁷³ European Older People's platform *Elder abuse a serious concern for EU*, - 2010.

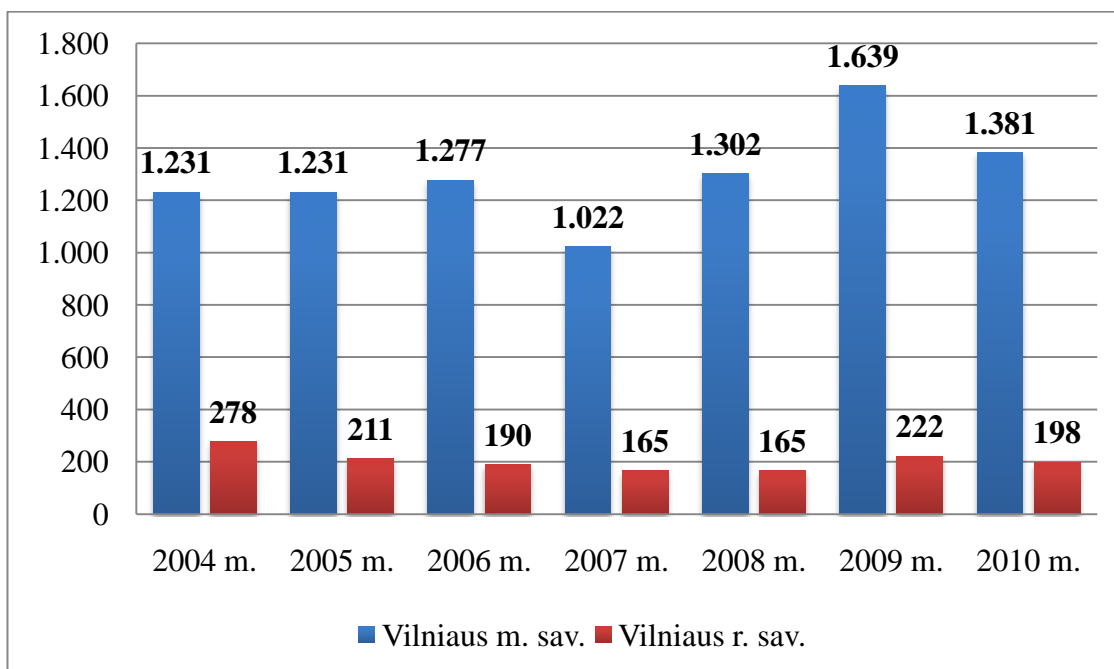
<http://www.abuel.org/docs/05leaflet.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-25.

jauni žmonės. Ši situacija yra sąlygota senyvo amžiaus žmonių konfliktinių situacijų ar rizikos vengimo.

2.1. Smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimas Vilniaus rajone

Analizuojant smurto paplitimą Vilniaus raj. sav. ir Vilniaus m. sav. pastebėtina, jog nusikalstamų veikų prieš senyvo amžiaus asmenis augimas yra nežymus. Štai 2004 – užregistruota 1509 nusikalstamų veikų, 2005 – 1442, 2006 – 1467, 2007 – 1187, 2008 – 1467, 2009 - 1861, 2010 – 1579.⁷⁴ Tuo tarpu lyginant nusikalstamų veikų prieš senyvo amžiaus asmenis procentinę išraišką nusikalstamų veikų visumoje pastebėtinus nežymus augimas. Štai Vilniaus m. sav. nusikalstamos veikos prieš senyvo amžiaus asmenis 2005 m. sudarė 8,50 proc., 2006 m. – 9,10 proc., 2007 m. – 8 proc., 2008 m. – 9,4 proc., 2009 m. – 11,8 proc., 2010 m. – 11,9 proc. visų nusikalstamų veikų Vilniaus raj.

2 pav. Smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimas Vilniaus m. sav. ir Vilniaus r. sav.

Šaltinis: Nusikalstamų prevencijos centras Lietuvoje *Duomenys apie asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikoje (Forma 50-SAV)*, Informacinė sistema ASIS <http://www.nplc.lt:8000/asis/>; prisijungimo laikas: 2011-02-05.

Lyginant nusikalstamų veikų paplitimą prieš senyvo amžiaus asmenis Vilniaus m. sav. ir Vilniaus raj. sav. darytina išvada, jog nusikalstamos veikos prieš senyvo amžiaus asmenis kaimo vietovėse yra paplitusios labiau nei mieste. Štai Vilniaus raj. sav. nusikalstamos veikos prieš senyvo amžiaus asmenis 2005 m. sudarė 13,2 proc., 2006 m. – 13,3 proc., 2007 m. – 11,5

⁷⁴ Nusikalstamų prevencijos centras Lietuvoje *Duomenys apie asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikoje (Forma 50-SAV)*, Informacinė sistema ASIS <http://www.nplc.lt:8000/asis/>; prisijungimo laikas: 2011-02-05.

proc., 2008 m. – 11,6 proc., 2009 m. – 16,5 proc., 2010 m. – 16,6 proc. visų nusikalstamų veikų Vilniaus raj. Šis akivaizdus skirtumas tarp nusikalstamumo mieste ir kaime prieš senyvo amžiaus asmenis, šio darbo autoriaus nuomone, gali būti siejamas senstančia kaimo populiacija. Natūralu, jog bendruomenėje esant daugiau senyvo amžiaus žmonių, tuo pačiu kyla ir rizika jiems tapti nusikalstamų veikų aukomis.

2.2. Nepriežiūra kaip speciali smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis

Pažymėtina, jog nepriežiūra nėra skiriama kaip viena dažniausiai pasikartojančių smurto formų. Ši situacija yra sąlygota dėl nepriežiūros aukų specifikos. Nepriežiūros aukomis gali tapti vaikai, senyvo amžiaus žmonės ar asmenys turintys specialių poreikių t.y. asmenys, kuriems reikalinga globa ar priežiūra. Šios asmenų kategorijos visuomenėje nesudaro vyraujančios dalies, taigi ir nepriežiūros atvejai bendroje smurto statistikoje bus nežymus. Tačiau analizuojant smurto paplitimą minėtose asmenų kategorijose tikėtina, jog nepriežiūra bus viena iš vyraujančių smurto formų.

Nepriežiūra tai atsisakymas įvykdyti ar neįvykdymas su rūpintojo pareigomis susijusių įsipareigojimų. C. Sutton teigimu, nepriežiūra – tai nuolatinis arba didelis nesirūpinimas asmeniu arba nesugebėjimas apginti jį nuo pavojaus, įskaitant šaltį arba badą, arba visiškai nesugebėjimas įgyvendinti svarbių priežiūros aspektų, dėl ko smarkiai sutrinka asmens sveikata.⁷⁵

Nepriežiūra pagal smurtautojo tyčios turinį gali būti skirstoma į pasyviąją ir aktyviąją. Pasyvioji nepriežiūra yra rūpintojo žinių trūkumo, nepasitikėjimo globos institucijomis, aplaidumo ar neatidumo rezultatas. Savo neveikimu rūpintojas kelia grėsmę ar žalą senyvo amžiaus žmogaus gerbuviiui, tačiau tokiais veiksmais nesiekama žalos senyvo amžiaus žmogui. Tuo tarpu aktyvioji nepriežiūra yra suprantama kaip tyčinis neveikimas, kai rūpintojas, turėdamas pareigą rūpintis senyvo amžiaus žmogumi, sąmoningai šios pareigos nevykdo.⁷⁶

Pagal nepriežiūros pobūdį literatūroje taip pat skiriamos šios nepriežiūros rūšys:

- medicininė nepriežiūra – pasireiškia kaip neaprūpinimas ar netinkamas aprūpinimas būtinaisiais medikamentais;
- emocinė, psichologinė nepriežiūra - asmens dėmesio, meilės, saugumo ir paramos poreikių ignoravimas;
- fizinė nepriežiūra – asmens fiziologinių poreikių nepatenkinimas. Ši nepriežiūros rūšis apima neaprūpinimą maistu, gyvenamuoju plotu ir t.t.⁷⁷

⁷⁵ Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999. P. 97.

⁷⁶ Kathryn P., Fanslow J., Hand J. ir kt. *Elder abuse and neglect. Exploration of risk and protective factors.* – Auckland: University of Auckland, 2004. P 13.

⁷⁷ Rostocki S. A. *Elderly Neglect*, - 2010 <http://www.nursing-home-abuse.org/elderly-neglect.html>; prisijungimo laikas: 2011-01-30.

Nepriežiūra yra laikoma labiausiai paplitusia smurto prieš senyvo amžiaus žmones forma.⁷⁸ Štai pavyzdžiui, JAV 2000 m. Nacionalinės socialinių darbuotojų asociacijos atlikto tyrimo duomenimis (*National Association of Social Workers; 2000*) nepriežiūrą patyrė 48,7 proc. visų tyrime dalyvavusių senyvo amžiaus žmonių nukentėjusių nuo smurto, psichologinį smurtą – 35,5 proc., fizinį smurtą – 25,6 proc., ekonominį 30,2 proc.⁷⁹ Šių tyrimų metu taip pat nustatytas ir senyvo amžiaus žmonių nepriežiūros latentiskumas. Tik 21 proc. apklaustųjų pranešė įvairioms institucijoms nepriežiūros faktą. Tuo tarpu 79 proc. nesiėmė jokių veiksmų dėl patiriamos nepriežiūros.

Pabrėžtina, jog literatūroje skiriama ir atskira nepriežiūros rūšis – savęs nepriežiūra. Savęs nepriežiūra yra laikomi senyvo amžiaus asmens veiksmai, kuriais keliamas pavojus jo paties saugumui ar sveikatai.⁸⁰ Šiame darbe yra analizuojamos tik kitų asmenų naudojamo smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšys, taigi savęs nepriežiūra darbe nebus analizuojama.

2.3. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastys

Analizuojant smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis galime išskirti bendrąsias ir specialiąsias šio socialinio reiškimo priežastis. Bendrosiomis priežastimis laikytini faktoriai turintys įtakos ne tik smurtui prieš senyvo amžiaus žmones, tačiau taip pat ir smurtui bendrai. Bendrosios smurto kilmės teorijos gali būti klasifikuojamos į:

- **Etnologines, biologines smurto teorijas.** Šios smurto teorijos smurto priežastimis laiko fiziologinius, biologinius faktorius, kurie įtakoja asmenį naudoti smurtą. Biologinėmis priežastimis gali būti laikomas serotonino, testosterono kiekis asmens organizme, smegenų sužeidimai, socialiniai asmenybės vystymosi sutrikimai (*antisocial personality disorder*), stresas, asmens frustracija ir kt.⁸¹
- **Psichologinės smurto teorijos.** Šių teorijų autorių teigimu smurto katalizatoriumi gali tapti: neišsipildžiusios viltys, ankstesnių socialinių orientyrų praradimas, netikrumas dėl ateities, socialinių aplinkybių neapibrėžtumas, įgimtos asmens savybės (įgimtas polinkis į smurtą) ir kt.⁸²
- **Socialinės – ekonominės smurto teorijos.** Šiose teorijose skiriamos šios bendros smurto priežastys: ekonominis nepriteklus, kultūrinis prisitaikymas, socialinis

⁷⁸ Kathryn P., Fanslow J., Hand J. ir kt. *Elder abuse and neglect. Exploration of risk and protective factors.* – Auckland: University of Auckland, 2004. P 13.

⁷⁹ National Association of Social Workers *Elder abuse and neglect*, - Washington: National Association of Social Workers P.1 http://www.naswsd.org/Elder_Abuse.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-30.

⁸⁰ Tataro T. *Types of Elder Abuse in Domestic Settings*, - Washington: National centre of elder abuse, 1999 P. 2.

⁸¹ Alvarez A., Bachman R. *Violence. Enduring the problem*, - New Delhi: Sage Publications, 2008 P.30 – 42.

⁸² Lorenz K. *Vadinamasis blogis.* - Vilnius, 2001. P. 18 – 19.

išmokimas, žiniasklaida, neformalus grupės valdymas, savikontrolės stoka, anksčiau asmens patirtas smurtas, individualumo stoka.⁸³

Specialiosios smurto priežastys įtakoja tik smurtą prieš senyvo amžiaus žmones. Tuo tarpu smurtas prieš kitų asmenų grupes šių priežasčių nėra sąlygojamas arba yra sąlygojamas nežymiai. Specialiosios smurto priežastys gali būti skirstomos į tris pagrindines priežasčių grupes:

1. Priežastys susijusios su nukentėjusiojo savybėmis. Šios priežastys siejamos su trimis pagrindiniais faktoriais: senyvo amžiaus asmens kognityvine negalia, fizine negalia bei nukentėjusiojo elgesio problemomis.

Fizinė asmens negalia sąlygoja didesnę asmens priežiūros poveikį, o taip pat apriboja asmens galimybes pasirūpinti savimi ar apsiginti nuo galimo smurto. Kaip dominuojanti smurto priežastis fizinė asmens negalia gali būti psichologinio smurto ir nepriežiūros atvejais. Pažymėtina, jog asmens fizinė negalia kaip smurto prieš senyvo amžiaus asmenis priežastis dažnu atveju gali sąveikauti ir su kitomis priežastimis susijusiomis su nukentėjusiuoju, smurtautoju ar aukos ir smurtautojo santykiais ir tuo būdu įtakoti smurto naudojimą.

Kognityvinis asmens neįgalumas autorių vertinamas prieštaringai. Vieni autoriai asmens protinį neįgalumą ar ribotumą laiko viena iš dominuojančių priežasčių sąlygojančių smurtą prieš senyvo amžiaus asmenį, tuo tarpu kitų autorių atliktais tyrimais nustatyta, jog protiniai trūkumai tiesiogiai neįtakoja smurto prieš senyvo amžiaus asmenis ar įtakoja nežymiai (Joshi, S., J. Flaherty.; 2005).⁸⁴ Situaciją apsunkina surinktų duomenų iš protiškaiciškai neįgalių korespondentų nepatikimumas. Tačiau autoriai pritaria pozicijai, jog protinis neįgalumas gali sąlygoti tam tikras asmens elgesio problemas, kurios gali tapti smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastimi.⁸⁵

Nukentėjusiųjų nuo smurto senyvo amžiaus *elgesio problemas* apima nukentėjusiųjų žodinių ar fizinių smurtą, priešinimąsi teikiamai globai. Pabrėžtina, jog elgesio problemas dažniau įtakojo smurtą prieš senyvo amžiaus žmones nei fiziniai ar psichologiniai sutrikimai (Post L., Page C., Conner T.; 2010).⁸⁶ Remiantis L. Posto, C. Pago, C. Konerio atliktais tyrimais nustatyta, jog elgesio sutrikimai įtakojo visų rūšių smurtą išskyrus ekonominį.

⁸³ Alvarez A., Bachman R. *Violence. Enduring the problem*, - New Delhi: Sage Publications, 2008 P.43 – 50.

⁸⁴ Joshi S., Flaherty J. *Elder Abuse and Neglect in Long-term Care* 2005
<http://www.nij.gov/topics/crime/elder-abuse/workshop-2008/day2-1.htm> prisijungimo laikas: 2011-01-19.

⁸⁵ Post L., Page C., Conner T. ir kt. *Elder Abuse in Long-Term Care: Types, Patterns, and Risk Factors*, - Sage publications. 2010 P.339. <http://roa.sagepub.com/content/32/3/323.full.pdf> prisijungimo laikas: 2011-01-19.

⁸⁶ Ten pat.

2. Priežastys susijusios su santykiais tarp aukos ir smurtautojo. Šiomis priežastimis yra laikomos gyvenimo sąlygos, privatumo stoka, globėjų darbo sąlygos ir t.t.

Tyrimais nustatyta, jog smurto prieš senyvo amžiaus žmonės tikimybė kyla tais atvejais, kai šie asmenys *gyvena kartu su smurtautojais*.⁸⁷ Taigi smurtas šiuo atveju yra sąlygojamas senyvo amžiaus asmens priklausomumo nuo smurtaujančio asmens. Asmens *socialinė izoliacija* taip pat gali turėti įtakos smurtui. Šiuo atveju dėl ribotų socialinių ryšių senyvo amžiaus žmonės neturi galimybių palikti smurtautoją, kreiptis pagalbos ar pranešti apie naudojamą smurtą.

Finansiniai įsipareigojimai taip pat gali sąlygoti smurtą prieš senyvo amžiaus žmones. Šiuo atveju tai gali būti piniginės lėšos skirtos senyvo amžiaus asmens išlaikymui, medicinai ir t.t. Pažymėtina, jog smurto katalizatoriumi taip pat gali tapti ir smurtautojo finansinis priklausomumas nuo senyvo amžiaus asmens. Galimi atvejai, kai senyvo amžiaus asmens gaunamos pajamos yra vienintelis šeimos pajamų šaltinis. Tyrimai rodo, jog esant šioms aplinkybėms smurto panaudojimo atvejai yra dažnesni (*American Psychological Association; 2005*).⁸⁸ Esant finansiniam smurtautojo priklausomumui nuo aukos dažniausiai galimas ekonominis ir psichologinis smurtas.

Smurtas prieš senyvo amžiaus asmenį taip pat gali pasireikšti kaip *anksčiau egzistavusio smurto tęsa*.⁸⁹ Tai gali būti sutuoktinių tarpusavyje naudojamas smurtas ar vaikų smurtavimas prieš tėvus. Šiais atvejais smurtas nėra naujai kylanti problema, tačiau anksčiau šeimoje egzistavusios problemos tęsinys.

3. Priežastys susijusios su smurtautoju. Šioms priežastimis priskiriamos: smurtautojo priklausomybė nuo alkoholio, narkotikų, patiriamas stresas, kognityviniai sutrikimai, nukentėjusiojo naudotas smurtas.

2.4. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones pasekmės

Šio darbo 2.2. dalyje analizuotos smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastys neišvengiamai sukelia tam tikras neigiamas pasekmes. Šios pasekmės gali turėti įtakos tolimesniai visaverčiam senyvo amžiaus asmens gyvenimui. Ši situacija yra sąlygota sąlyginai didesnio senyvo amžiaus asmens pažeidžiamumo. Tam tikrais atvejais net nežymūs fiziniai

⁸⁷ World Health Organization *Report on violence and health*. – Switzerland: World Health Organization, 2002 P. 157. http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap6_eng.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-22.

⁸⁸ American psychological Association *Elder abuse and neglect in search of solutions*, 2005

<http://www.apa.org/pi/aging/resources/guides/elder-abuse.aspx>; prisijungimo laikas: 2011-01-22.

⁸⁹ Ten pat.

sužalojimai gali turėti rimtų pasekmių tokio žmogaus sveikatai.⁹⁰ Analogiška situacija pastebėtina ir analizuojant patiriamą ekonominį nuostolį ar psichologines traumas.

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones pasekmės kiekvienu atveju priklausys nuo naudojamo smurto rūšies (fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis, nepriežiūra) bei smurto tipo (šeiminis, institucinis, bendruomeninis).

Remiantis B. Būso, A. Bruno, R. Martino (*Booth B., Bruno A., Marin R.; 1996*) atliktais tyrimais⁹¹ buvo nustatyta, jog smurto naudojimas prieš senyvo amžiaus žmones šeimoje gali įtakoti depresijos kilimą, psichologines problemas, taip pat bejėgiškumo, kaltės jausmą, gėdą, baimę, nerimą, potrauminį stresą, susvetimėjimą. Pastebėtina, jog šiais tyrimais išskirtos pasekmės yra labiau psichologinio nei fizinio pobūdžio.

Tuo tarpu Niu Havene (JAV) socialinių paslaugų darbuotojų atliktas tyrimas parodė, jog smurtas šeimoje prieš senyvo amžiaus asmenį gali įtakoti ir mirties riziką. Šio tyrimo metu buvo surinkta informacija apie 2812 senyvo amžiaus žmones. Ši informacija buvo tikrinama ir atnaujinama kas treji metai, nustatant smurto atvejus remiantis pranešimais bei policijos tyrimų protokolais. Praėjus dvylikai metų buvo nustatyta, jog 40 proc. asmenų nepatyrusių smurto yra gyvi, tuo tarpu tik 9 proc. asmenų patyrusių smurtą yra gyvi.⁹²

Institucinis smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis, lyginant jį su šeiminiu smurtu, pasireiškia labiau fiziniais nei psichologiniais padariniais. Psichologiniai padariniai egzistuoja, tačiau jų mastas yra mažesnis. Institucinis smurtas gali sąlygoti fizinės asmens sveikatos blogėjimą, ekonominį nepriteklių, psichologines traumas, nepasitikėjimą valdžios institucijomis ir jų teikiamomis paslaugomis, sumažėjusį gyvenimo kokybės vertinimą.

Pažymėtina, jog skiriamos smurto pasekmės ilginiui gali tapti naujomis smurto priežastimis. Galimi atvejai, jog dėl pavienio smurto naudojimo senyvo amžiaus asmuo tampa fiziškai ar protiškaici neįgalus. Tuo tarpu remiantis šio darbo 2.1. dalimi fizinis ar protinis neįgalumas gali padidinti riziką dėl tolimesnio smurto naudojimo.

2.5. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones teisinis reglamentavimas

Kaip minėta, dėmesys smurtui prieš senyvo amžiaus žmones pradėtas skirti neseniai. Taigi ir smurto prieš senyvo amžiaus teisinis reglamentavimas yra sąlyginai naujas. Pažymėtina, jog Lietuva neturi specialių teisės aktų skirtų smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijai.

⁹⁰ World Health Organization *Report on violence and health*. – Switzerland: World Health Organization, 2002 P. 132. http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap6_eng.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-22.

⁹¹ Booth B., Bruno A., Marin R. *Psychological therapy with abused and neglected patients*. In: *Baumhover LA, Beall SC, eds. Abuse, neglect, and exploitation of older persons: strategies for assessment and intervention*, - Baltimore: Health Professions Press, 1996. P. 185–206.

⁹² Lachs M., Williams Ch., O'Brien Sh. ir kt. *The mortality of elder mistreatment*. Journal of the American Medical Association, 1998, P. 428–432. <http://jama.ama-assn.org/content/280/5/428.full.pdf+html>; prisijungimo laikas: 2011-02-11.

Taigi šioje darbo dalyje analizuojami tarptautiniai teisės aktai reglamentuojantys smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją ir užkardymą bei pamatines senyvo amžiaus asmens teises.

Tarptautiniu lygiu pirmą kartą senstančios visuomenės problemos buvo iškeltos 1982 m. Vienoje vykusiame pirmojoje Pasaulinėje Asamblėjoje. Šioje Asamblėjoje analizuotos problemos susijusios su senėjančia žmonija. Deja, smurtas prieš senyvo amžiaus žmones nebuvo įtrauktas į Asamblėjos darbotvarkę.

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaip opi visuomenės problema pirmą kartą paminėtas 1991 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje pavadintoje - senyvo amžiaus žmonių principai⁹³ (*the Principles of Older Persons*). Rezoliucija įtvirtino senyvo amžiaus žmonių teises bei laisvės, galimybę gyventi oriai bei apsaugą nuo diskriminacijos dėl amžiaus, išnaudojimo, fizinio ir psichinio smurto.

2002 Toronto deklaracija įtvirtino „*Action on Elder Abuse*“ organizacijos pateiktą smurto prieš senyvo amžiaus žmones apibrėžimą: senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančiu elgesiu laikomas veiksmas ar pakartotiniai veiksmai arba atitinkamas neveikimas, kuris (-ie) gali padaryti žalą arba sukelti pavojų senyvo amžiaus asmeniui.⁹⁴ Pabrėžtina, jog šio apibrėžimo ribose smurtas prieš senyvo amžiaus žmones buvo pradėtas sieti ne tik asmens veiksmais darančiais žalą ar keliančiais pavojų senyvo amžiaus žmogui, tačiau taip pat ir neveikimu. Taigi ši deklaracija įtvirtino pagrindus šio darbo 2.2. dalyje išskirtą asmens nepriežiūrą laikyti atskira smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšimi.

2002 m. balandžio mėnesį Madride įvyko antroji Pasaulinė Asamblėja dėl visuomenės senėjimo. Šios Asamblėjos tikslas buvo peržiūrėti ir atnaujinti prieš 20 metų Vienoje priimtą veiksmų planą dėl visuomenės senėjimo. Skirtingai nei jau minėtoje 1982 m. Vienos Asamblėjoje, Madride didelis dėmesys buvo skirtas senyvo amžiaus žmonių teisėms bei smurtui prieš juos. Smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis tapo pripažinta pasauline problema. Asamblėja priėmė Politinę deklaraciją ir Tarptautinį Madrido veiksmų planą dėl visuomenės senėjimo. Šie dokumentai suformulavo nuostatą, jog siekiant darnios visuomenės, turi būti kovojama su diskriminacija dėl amžiaus bei smurtu prieš senyvo amžiaus žmones. Toks smurtas yra pagrindinių žmogaus teisių pažeidimas neleidžiantis senyvo amžiaus žmonėms užtarnauti gyventi oriai ir pagarbiai.⁹⁵ Šis teisės aktas įtvirtino šias priemones siekiant sumažinti smurtą:

1. Profesionalių socialinių darbuotojų rengimas, apmokymas ir visuomenės švietimas;
2. Teisės aktų priėmimas;

⁹³ United Nations General Assembly *United Nation principles of older persons* DPI/1261/Rev.1 September 1998. http://www.un.org/ageing/un_principles.html; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁹⁴ World Health Organization *Toronto declaration on the global prevention of elder abuse*. – 2002 http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf; prisijungimo laikas: 2011-03-02.

⁹⁵ United Nations Second World Assembly on Ageing *Madrid International Plan of Action on Ageing*, April 8 -12, 2002. ART. 106 http://www.un.org/ageing/madrid_recommendations.html; prisijungimo laikas: 2011-03-02.

3. Tyrimų šioje srityje skatinimas;
4. Skatinti visuomenę ir nukentėjusiuosius netylėti, o pranešti apie smurto atvejus.⁹⁶

Tuo tarpu, kovojant su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis, regioniniu lygmeniu svarbų vaidmenį suvaidino Europos Sąjunga. Dar 2007 m. buvo priimta Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija, kurios 25 str. numatė, jog sąjunga pripažįsta ir gerbia pagyvenusių žmonių teisę gyventi oriai ir nepriklausomai bei dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.⁹⁷ Pabrėžtina, jog šis dokumentas tiesiogiai nenumatė senyvo amžiaus asmenų apsaugos nuo smurto. Tačiau šio dokumento 1 – 5 str. įtvirtintos nuostatos netiesiogiai suponuoja visų rūšių smurto draudimą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė reaguodama į Madride priimtą veiksmų planą 2004 m. patvirtino *Nacionalinę gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategiją 2005 -2013 metams*.⁹⁸ Šioje strategijoje yra paminėta, jog Lietuvoje susiduriama su smurtu prieš vyresnio amžiaus žmones šeimoje. Atsižvelgiant į tai, turėtų būti siekiama sukurti specialias prevencijos ir kontrolės priemones skirtas pažaboti smurtą prieš vyresnio amžiaus žmones šeimoje.⁹⁹

2008 m. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (toliau - EESRK) Europos Vadovų Tarybai pirmininkaujančioms valstybėms, Europos Komisijai ir valstybių narių vyriausybėms pateikė nuomonę *dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio*. Šioje nuomonėje yra teigiama, jog tai yra mažai svarstyta problema, kuri iki šiol vis dar laikoma nereikšminga ir ignoruojama. Todėl EESRK primygtinai prašo ES Tarybai pirmininkaujančių valstybių atkreipti dėmesį į senyvo amžiaus žmonių, ypač tų, kuriems reikalinga globa, orumą žeminančio elgesio problemą. EESRK nurodė, jog už kovą su senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančiu elgesiu pirmiausia atsakingos valstybės narės.¹⁰⁰

⁹⁶ Ten pat. ART. 111.

⁹⁷ Europos sąjungos Europos Parlamentas *Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija* 2007/C 303/01

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004 m. birželio 14 d. nutarimas „Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 737.

⁹⁹ Ten pat. 137 p.

¹⁰⁰ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio 2008/C 44/24 1.3 str. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:0114:LT:PDF>;

prisijungimo laikas: 2011-03-02.

3. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES VILNIAUS RAJONE KRIMINOLOGINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Tyrimo problema - smurtas prieš senyvo amžiaus žmones Vilniaus rajone.

Tyrimo tikslai:

1. Nustatyti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą Vilniaus rajone;
2. Atskleisti rūšinį smurto pasiskirstymą analizuojamose vietovėse;
3. Atskleisti smurto prieš senyvo amžiaus žmones aukos tipologiją;
4. Atskleisti bendras smurtautojo charakteristikas;
5. Išsiaiškinti senyvo amžiaus žmonių nuomonę dėl smurto paplitimo.

Tyrimo metodas: tyrimui atlikti panaudota anoniminė anketinė apklausa¹⁰¹ užduodant standartizuotus, aiškiai ir tiksliai suformuluotus, uždaro tipo klausimus. Pasirinktas anoniminės apklausos metodas siekiant tikslesnių ir atviresnių respondentų atsakymų.

Pateikta anoniminė anketinė apklausa sudaryta iš trijų pagrindinių dalių: respondentų socialinės – demografinės charakteristikos; respondentų patirto smurto analizės; respondentų nuomonės dėl bendros smurto situacijos ir prevencijos Lietuvoje.

Anoniminės anketos klausimai Nr. 12 - 16 suformuoti detalizuojant ir dubliuojant ankstesnius klausimus siekiant įvertinti respondentų realiai suvokto ir patirto smurto santykį.

Kriminologinis tyrimas buvo atliktas **2011 m. sausio – vasario mėnesiais** šiose Vilniaus rajono seniūnijose: Buivydžių, Dūkštų, Nemenčinės, Nemenčinės m., Maišiagalos, Zujūnų, Medininkų, Vilniaus m., Mickūnų, Sudervės, Rudaminos ir Riešės seniūnijose. Tyrimo metu nebuvo analizuota kriminologinė situacija šiose Vilniaus raj. seniūnijose: Bezdonių, Juodšilių, Kalvelių, Lavoriškių, Marijampolio, Nemėžio, Paberžės, Pagirių, Rudaminos, Rukainių, Sudervės, Sužionių, Šatrininkų.

3.1. Socialinės – demografinės respondentų charakteristikos analizė

Tyrimo metu atsitiktinės atrankos metu buvo apklausti **307 asmenys** (N = 307), iš kurių:

- 108 buvo vyrai (35 proc. visų respondentų);
- 199 moterys (65 proc.).

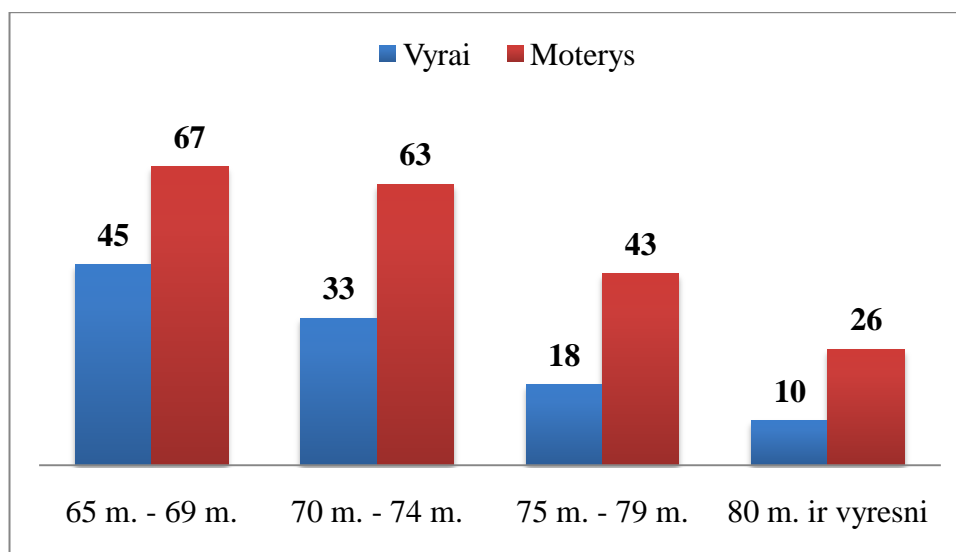
Pabrėžtina, jog nelygus vyrų ir moterų skaičius praktiškai atitinka realią demografinę situaciją lyties atžvilgiu Vilniaus rajone. Statistikos departamento duomenimis 2010 m. 65 m. ir

¹⁰¹ Žr. Priedas Nr. 1. P 65.

vyresnio amžiaus moterų buvo 12460 (65,9 proc. visų 65 m. ir vyresnių gyventojų). Tuo tarpu vyrų – 4241 (34,1 proc. visų 65 m. ir vyresnių gyventojų).¹⁰²

Apklausti respondentai skirstyti į keturias pagrindines amžiaus grupes t.y. 65 m. – 69 m., 70 m – 74 m., 75m. – 79 m., 80 ir vyresni asmenys. Didžiausią dalį apklaustųjų sudarė pirmajai amžiaus grupei priskirti asmenys (65 m. – 69 m.) Ši apklaustųjų grupė sudarė 34 proc. visų apklaustųjų.¹⁰³ Analizuojant 3 pav. pateiktus duomenis pastebėtina, jog apklaustųjų grupės lyties ir amžiaus santykis iš esmės atitinka Statistikos departamento pateikimus duomenis parodančius, jog Vilniaus raj. moterys yra ilgaamžiškesnės nei vyrai.¹⁰⁴

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (vnt.)

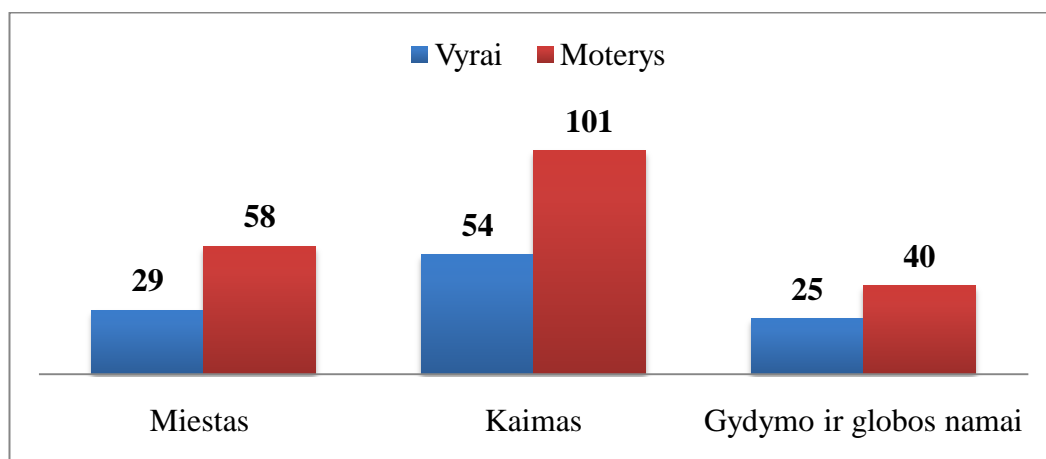
Pagal gyvenamąją vietą tyrimo metu respondentai buvo skirstyti į tris pagrindines grupes: gyvenantys mieste, gyvenantys kaime, bei gyvenantys globos ir priežiūros institucijose. Šis respondentų skirstymas pasirinktas siekiant nustatyti smurto prieš senyvo amžiaus žmones pasiskirstymą tarp miesto ir kaimo vietovių bei globos ir priežiūros įstaigų, smurto rūšinį paplitimą priklausomai nuo gyvenamosios vietos. Tyrimo metu apklausti senyvo amžiaus žmonės gyvenantys šiuose gydymo ir globos namuose Vilniaus raj.: „Antivilių pensionate“, „Senevitoje“, „Tremtinių globos namuose“. Didžiausią dalį apklaustųjų sudarė senyvo amžiaus žmonės iš kaimo vietovių (50,4 proc. visų respondentų). Tuo tarpu mieste gyvenančių senyvo amžiaus asmenų buvo 87 (28,3 proc.), gydymo ir globos namuose 65 (21,1 proc.).

¹⁰² Statistikos departamentas *Gyventojų skaičius pagal amžių 2010 m.*
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1567>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.

¹⁰³ Žr. 3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (vnt.).

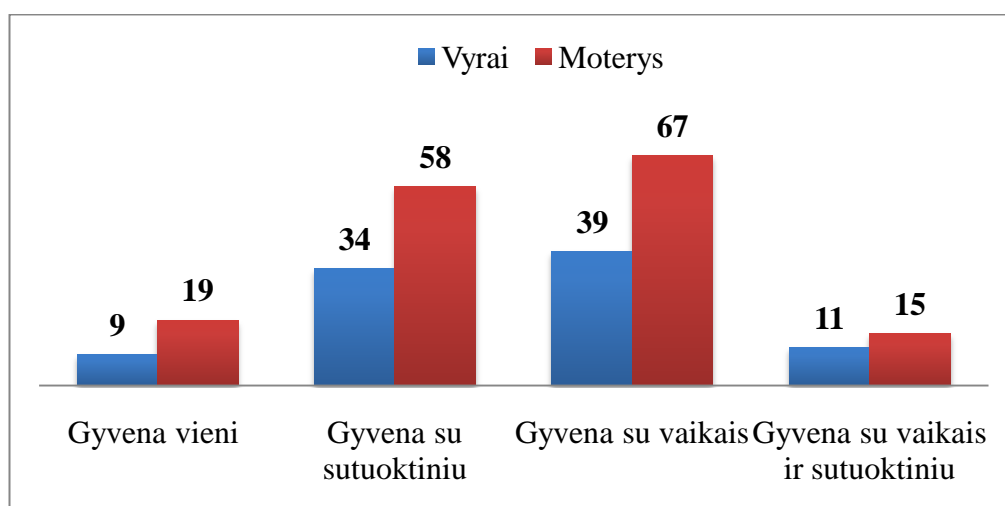
¹⁰⁴ Statistikos departamentas *Vidutinis metinis gyventojų skaičius pagal lytį ir amžių mieste ir kaime 2009 m.*
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1567>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (vnt.)

Senyvo amžiaus žmonės gyvenantys mieste ir kaime (N = 242, (78,8 proc. visų tyrimo dalyvių), tyrimo metu buvo skirstyti pagal gyvenimo sąlygas į keturias grupes: gyvenantys vieni, gyvenantys su sutuoktiniu, gyvenantys su vaikais, gyvenantys su vaikais ir sutuoktiniu. Mažiausia dalis senyvo amžiaus žmonių buvo gyvenantys vieni. Šias gyvenimo sąlygas nurodė tik 9 vyrai ir 19 moterų. Dauguma senyvo amžiaus žmonių nurodė gyvenantys kartu su sutuoktiniu (38,0 proc. gyvenančių mieste ir kaime) arba vaikais (43,8 proc.). Pabrėžtina, jog dalis respondentų nurodė, kad gyvena kartu su vaikais ir sutuoktiniu (10,7 proc.).¹⁰⁵ Remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis nustatyta, jog gyvenančių vieni bei gyvenančių su sutuoktiniu senyvo amžiaus žmonių proporcingai mažėja priklausomai nuo amžiaus grupės, kuriai jie priskiriami.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąsias sąlygas (vnt.)

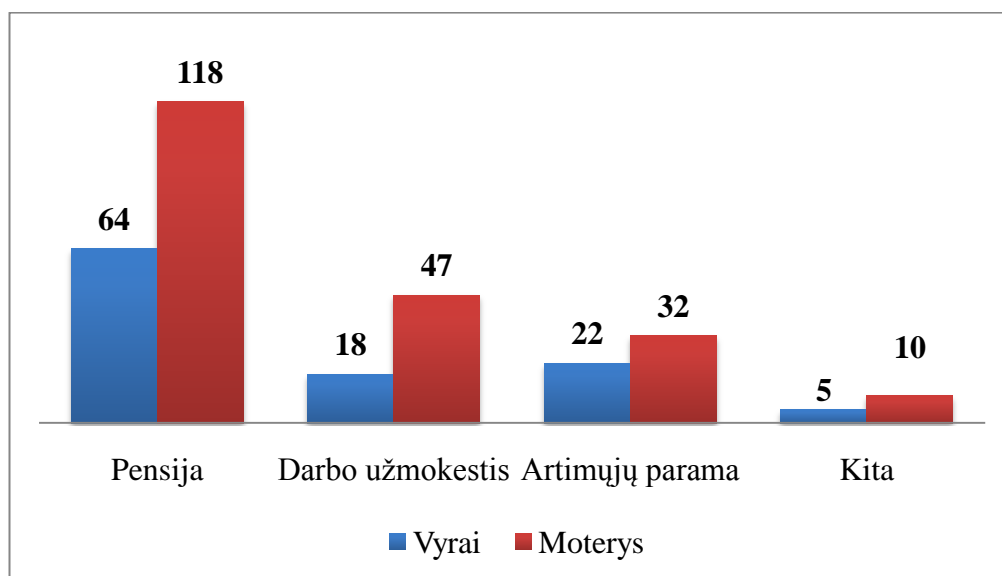

Tyrimo dalyviai pagal pragyvenimo šaltinį buvo skirstyti į keturias pagrindines grupes: pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra pensija; darbo užmokestis; artimųjų parama; kita. Pažymėtina, jog visi tyrimo dalyviai gavo pensiją, tačiau nemaža dalis pagrindiniu pragyvenimo

¹⁰⁵ Žr. 5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąsias sąlygas (vnt.).

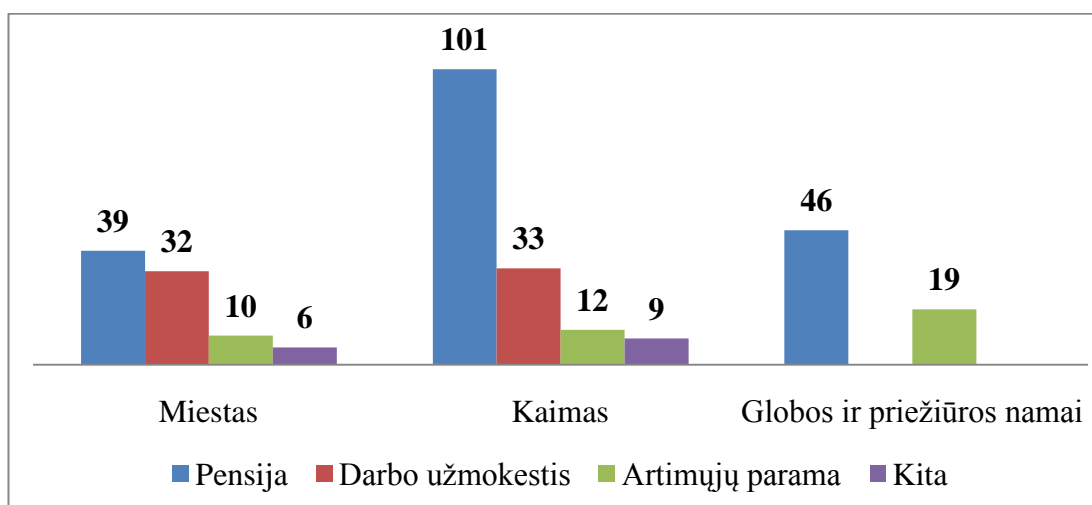
šaltiniu nurodė darbo užmokestį (21,1 proc. visų tyrimo dalyvių) ar artimųjų parama (17,5 proc.). Šiuo atveju gaunama pensija buvo vertinama kaip šalutinis pragyvenimo šaltinis. Respondentai kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį pasirinkę „kitą“ (4,8 proc.) nurodė, jog tai lėšos gaunamos iš žemės ūkio produkcijos ar privataus verslo ar pašalpa.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pragyvenimo šaltinį (pragyvenimo šaltinis; lytis (vnt.))

Analizuojant respondentų pasiskirstymą pagal pragyvenimo šaltinį, pažymėtina, jog gyvenantys globos ir priežiūros namuose respondentai kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį nurodė pensiją (70,7 proc. visų respondentų gyvenančių globos ir priežiūros namuose) bei artimųjų paramą (29,3 proc.). Tuo tarpu darbo užmokestis ir kategorijai „kita“ priskiriamos lėšos paminėtos nebuvo. Tiek mieste, tiek kaime dauguma respondentų kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį nurodė pensiją, tačiau kaime ši dalis (65,2 proc. visų respondentų gyvenančių mieste) buvo didesnė nei mieste (44,8 proc. visų respondentų gyvenančių kaime). Tuo tarpu miesto gyventojai dažniau nei kaimo kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį nurodė darbo užmokestį (36,7 proc. visų respondentų gyvenančių mieste). Manytina, jog tokia situacija yra sąlygota ne vienodo darbo vietų pasiskirstymo tarp miesto ir kaimo, darbų šiose vietovėse specifikos bei senyvo amžiaus žmonių galimybių įsidarbinti.

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pragyvenimo šaltinį (gyvenamoji vieta; pragyvenimo šaltinis (vnt.))

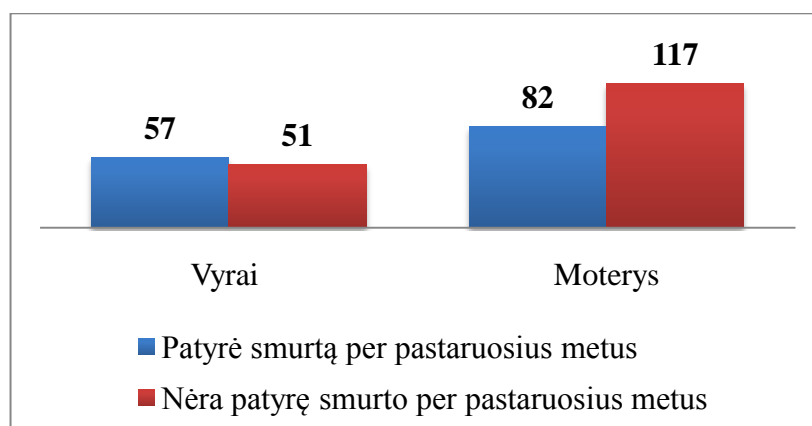

3.2. Respondentų patirto smurto analizė

Tik 129 respondentai nurodė, jog yra patyrę smurtą per paskutinius metus. Tačiau, remiantis tolimesniais atsakymais į anoniminės anketos klausimus, darytina išvada, jog dauguma apklaustų respondentų nevertina nepriežiūros, psichologinio ar ekonominio smurto kaip atskirų smurto rūšių. Pagal pateiktus atsakymus manytina, jog smurtu daugumos respondentų laikomas tik fizinis poveikis jų organizmui ar grasinimai tokį smurtą naudoti. Taigi atsakymuose į šį anoniminės anketos klausimą buvo remtasi subjektyviu respondentų smurto suvokimu.

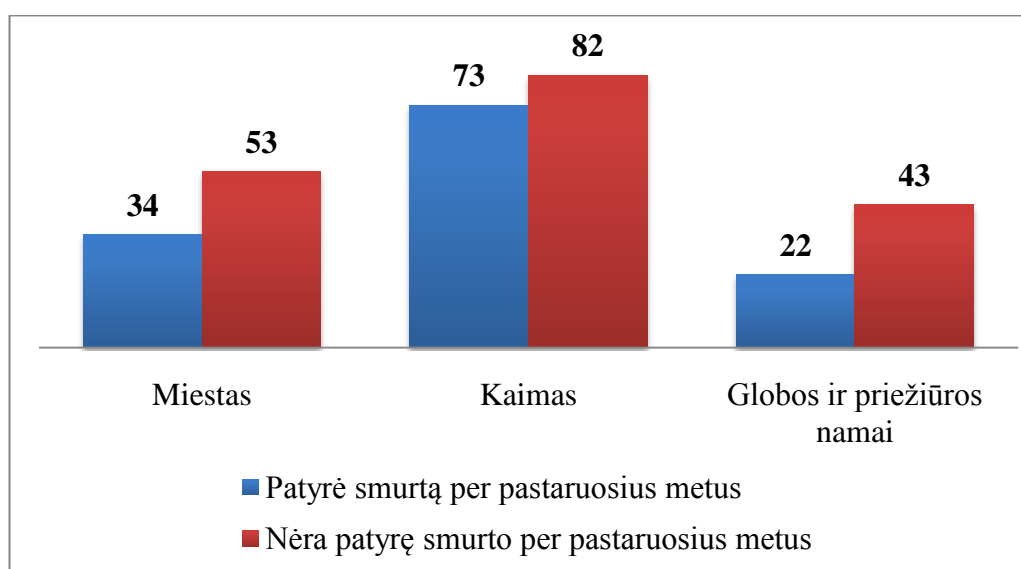
Respondentų patiriamas smurtas priklausė nuo jų gyvenamosios vietos, lyties, gaunamų pajamų ir gyvenimo sąlygų. Tyrimo metu nustatyta, jog viktimizacijos grėsmė yra didesnė senyvo amžiaus vyrams, gyvenantiems kaime kartu su vaikais, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra pensija ar artimųjų parama. 52,7 proc. visų tyrime dalyvavusių vyrų nurodė patyrę smurtą. Tuo tarpu 41,2 proc. moterų nurodė patyrusios smurtą per pastaruosius metus. Tačiau pažymėtina, jog analizuojant atskiras smurto rūšis, moterys gali įgyti didesnę viktimiškumą nukentėti nuo konkrečių smurto rūšių.

8 pav. Respondentų patirtas smurtas pagal lytį (vnt.)

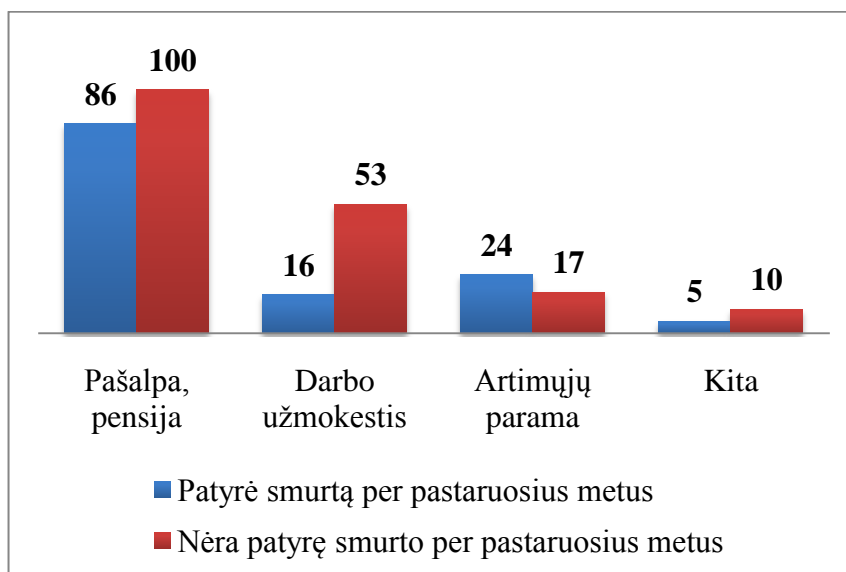
Tyrimo metu didžiausias viktimiškumas nustatytas tarp kaimo gyventojų (47 proc. visų respondentų gyvenančių kaime). Tuo tarpu mažiausias – asmenų gyvenančių priežiūros ir globos namuose (33,8 proc. visų respondentų gyvenančių globos ir priežiūros namuose). 39 proc. miesto gyventojų nurodė nukentėję nuo smurto. Tačiau pažymėtina, jog atskirų smurto rūšių paplitimas skiriasi priklausomai nuo gyvenamosios vietos. Tikėtina, jog asmenys gyvenantys globos ir priežiūros namuose yra salyginai apsaugoti nuo smurto. Vieninteliai smurtautojai, turintys galimybę naudoti smurtą prieš šiuos asmenis yra globos ir priežiūros namų darbuotojai bei kiti šiuose namuose esantys asmenys. Taigi esant minėtoms sąlygoms, šeimos narių ar nepažįstamų asmenų (visuomeninis smurtas) smurto patyrimo galimybę akivaizdžiai sumažėja.

9 pav. Respondentų patirtas smurtas pagal gyvenamąją vietą (vnt.)

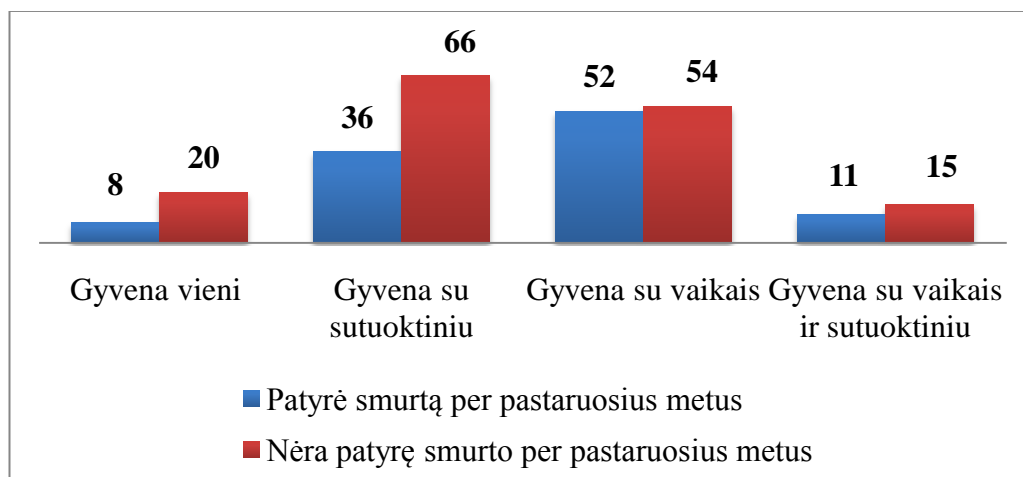
Mažiausiai nuo smurto yra nukentėję senyvo amžiaus asmenys, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra darbo užmokestis (23,1 proc. visų respondentų, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra darbo užmokestis). Tuo tarpu asmenys, kurių pragyvenimo šaltinis yra artimųjų parama yra viktimiškiausi (58,5 proc. visų respondentų, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra artimųjų parama). Autoriaus nuomone ekonominis priklausomumas nuo kito asmens šiuo atveju veikia kaip smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis. Priklausydami nuo kito asmens gaunamų pajamų, senyvo amžiaus asmenys tampa ekonomiškai ir psichologiškai labiau pažeidžiami bei priklausomi nuo kito asmens valios. Taigi, tuo būdu yra sukuriamos palankios smurto naudojimui aplinkybės. Tuo tarpu asmuo, kurio pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra jo asmeninės pajamos yra finansiškai nepriklausomas. Ši finansinė nepriklausomybė suponuoja galimybę pačiam žmogui priimti sprendimus, pasirinkti norimą elgesio modelį, o taip pat ir imtis aktyvių veiksmų siekiant pasipriešinti smurtautojui.

10 pav. Respondentų patirtas smurtas pagal gyvenimo sąlygas (vnt.)

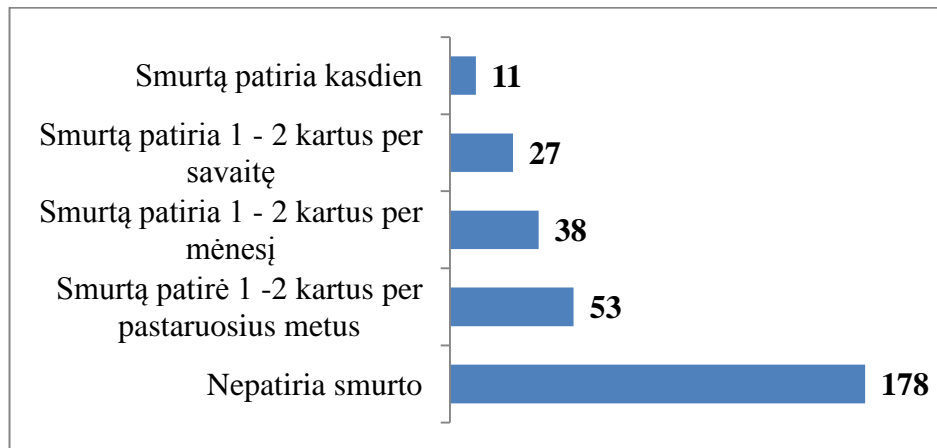
Analizuojant respondentų pateiktus atsakymus pagal gyvenimo sąlygas, nustatyta, jog smurtą dažniausiai patirdavo senyvo amžiaus asmenys gyvenantys su vaikais (49,05 proc. gyvenančių su vaikais) bei asmenys gyvenantys kartu su vaikais ir sutuoktiniu (42,3 proc. asmenų gyvenančių su sutuoktiniu ir vaikais). Tuo tarpu mažiausiai smurtą patyrusių asmenų buvo nustatyta tarp asmenų gyvenančių vieni (28,5 proc. asmenų gyvenančių vieni). Asmenys gyvenantys vieni yra apsaugoti nuo šeiminio smurto, tačiau remiantis šiame tyrime gautais duomenimis, nepažįstamų asmenų naudojamo smurto galimybė padidėja. Tuo tarpu asmenys gyvenantys su šeimos nariais atsiduria priešingoje pozicijoje. Ši asmenų kategorija yra iš dalies apsaugota nuo nepažįstamų asmenų smurto, sukuriant socialinės izoliacijos terpę. Tačiau šeiminio smurto tikimybė išauga, senyvo amžiaus žmogui gyvenant su kitais asmenimis ir esant priklausomam nuo jų.

11 pav. Respondentų patirtas smurtas pagal gyvenimo sąlygas (vnt.)

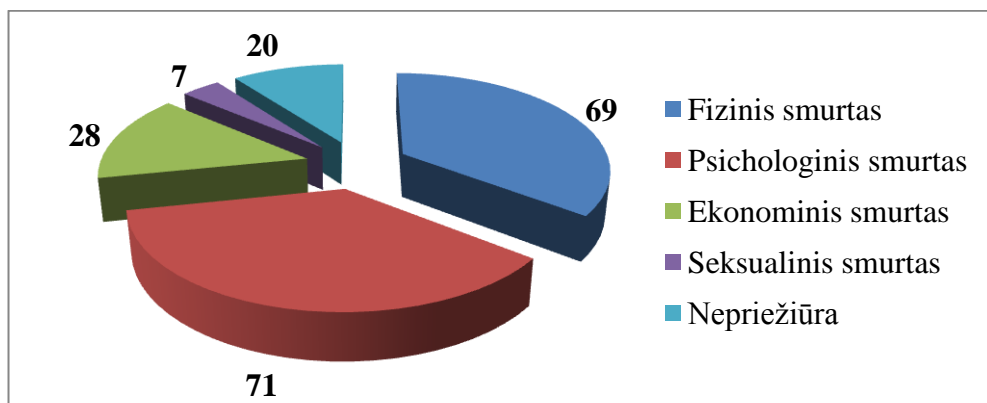
Šio darbo autorius analizuodamas patiriamo smurto dažnį išskyrė penkias pagrindines kategorijas: smurtą patiriantys kasdien, smurtą patiriantys 1 – 2 kartus per savaitę, smurtą patiriantys kelis kartus per mėnesį, patyrę smurtą 1 - 2 kartus per pastaruosius metus, nepatyrę smurto. Analizuojant patirto smurto dažnį (N=129), pastebima, jog dauguma respondentų nurodo patyrę vienkartinį smurtą (17 proc. visų respondentų; 41 proc. visų smurtą patyrusių asmenų) ar smurtą patiriantys 1 - 2 kartus per mėnesį (12 proc. visų respondentų nukentėjusių nuo smurto). Tik nedidelė respondentų dalis nurodė smurtą patiriantys dažnai (9 proc.) ar reguliariai (4 proc.). Tačiau atsakymuose į anoniminės anketos klausimą dėl patiriamo smurto dažnio respondentai rėmėsi jau minėtu subjektyviu smurto suvokimu. Taigi tikėtina, jog šiais klausimais gauti duomenys neatitinka realios smurto prieš senyvo amžiaus asmenis situacijos.

12 pav. Respondentų patiriamo smurto dažnis (vnt.)

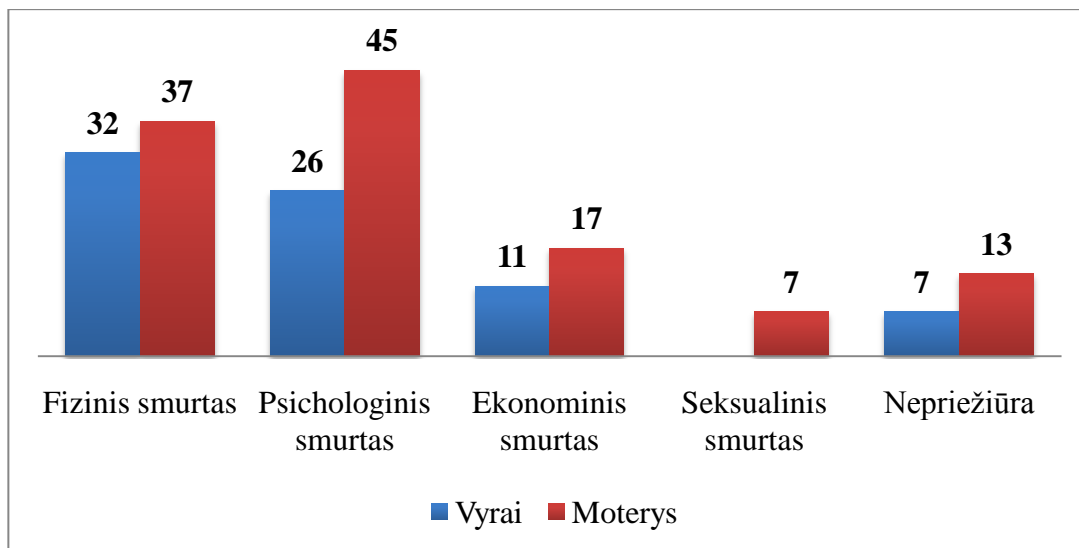
Tyrimo metu kaip labiausiai paplitusi smurto rūšis nustatytas psichologinis smurtas (37 proc. visų patyrusių smurtą), tačiau fizinio smurto paplitimas praktiškai atitinka psichologinį. Šio smurto atvejų nustatyta 41 (35 proc.). Kaip mažiausiai paplitusi smurto rūšis išskirtas seksualinis smurtas. Tik 7 moterys (4 proc.) nurodė patyrusios šią smurto rūšį. Tačiau, atsižvelgiant į šio darbo 1.2.3 dalyje minėtą seksualinio smurto latentškumą, manytina, jog seksualinio smurto aukos gali būti linkusios slėpti šį faktą.

13 pav. Respondentų patiriamo smurto rūšinis pasiskirstymas (vnt.)

Tyrimo metu respondentai vyrai nurodė dažniau patyrę fizinį smurtą (68 proc. visų smurtą patyrusių vyrų), tuo tarpu moterys – psichologinį (54 proc. visų smurtą patyrusių moterų). Nors vyrų bendras viktimiškumas yra didesnis, tačiau remiantis tyrimo rezultatais tikėtina, jog patirti psichologinį ar seksualinį smurtą (smurtą patyrė tik moterys) tikimybė yra didesnė senyvo amžiaus moterims.

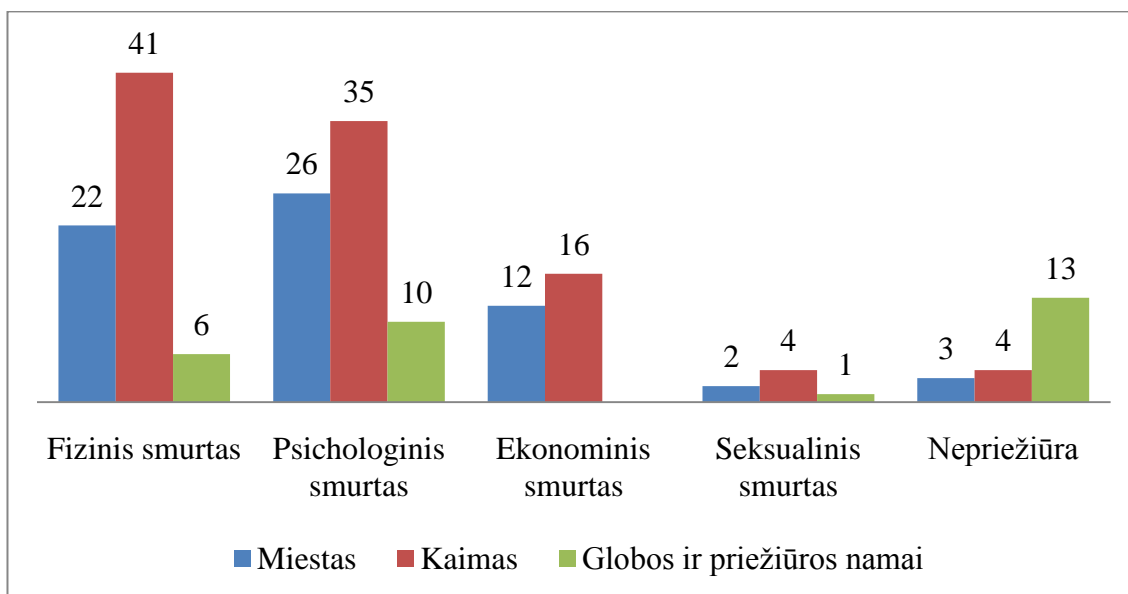
14 pav. Smurto rūšinis pasiskirstymas pagal lytį (vnt.)

Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, jog fizinis smurtas panašiai paplitęs tiek miesto (64,7 proc. visų asmenų nukentėjusių nuo smurto mieste, 17 proc. visų smurto atvejų), tiek kaimo vietovėse (57,5 proc. visų asmenų nukentėjusių nuo smurto gyvenančių kaimo vietovėse, 31,7 proc. visų smurto atvejų). Tuo tarpu priežiūros ir globos namuose nustatyti tik pavieniai šio smurto atvejai (6 atvejai; 27,2 proc. visų asmenų nukentėjusių nuo smurto gyvenančių globos ir priežiūros institucijose, 4,6 proc. visų smurto atvejų). Psichologinis smurtas šiose institucijose yra paplitęs labiau (5,1 proc. visų smurto atvejų; 76,5 proc. visų smurto globos ir priežiūros institucijose atvejų), tačiau miesto (20,2 proc. visų smurto atvejų) ir kaimo vietovės (27,1 proc.) išlieka dominuojanti ir ši smurto rūšis. Autoriaus nuomone, globos ir priežiūros institucijose fizinio ir psichologinio smurto nebuvimas (pavieniai atvejai) yra sąlygotas šiose įstaigose esančių asmenų apsaugos ir šių institucijų veiklos kontrolės. Šie veiksniai ženkliai apriboja smurtavimo galimybes. Daugiausia ekonominio smurto atvejų nustatyta miesto vietovėse (18,5 proc. visų smurto atvejų mieste). Tuo tarpu globos ir priežiūros institucijose šio smurto tipo atvejų nenustatyta. Pavieniai seksualinio smurto atvejai nustatyti tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Be to vienas seksualinio smurto atvejis nustatytas ir globos ir priežiūros institucijose. Nepriežiūra labiausiai paplitusi globos ir priežiūros institucijose (59 proc. visų smurto atvejų globos ir priežiūros institucijose), tuo tarpu mieste ir kaime nepriežiūra yra nežymi. Manytina, jog dažnesni respondentų nurodyti nepriežiūros atvejai globos ir priežiūros institucijos

nesąlygoja fakto, jog miesto ar kaimo vietovėse šie atvejai yra retesni. Darbo autoriaus manymu, minėtoms institucijoms keliami reikalavimai bei visuomenės lūkesčiai suponuoja, minimalių šių institucijų veiklos trūkumų ar paslaugų kokybės neatitikimų vertinimą kaip nepriežiūra. Tuo tarpu asmenims gyvenantiems mieste ar kaime aplinkybės, dėl kurių globos ir priežiūros institucijų ar jų darbuotojų veikla vertinama kaip nepriežiūra, atitinka gyvenimo kokybės standartus.

15 pav. Smurto rūšinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (vnt.)

Analizuojant smurto tipologiją pagal asmens gyvenamąsias sąlygas buvo nustatyta, jog asmenys gyvenantys vieni (N=28) rečiau patiria psichologinį, ekonominį ar seksualinį smurtą nei gyvenantys kartu su vaikais ar sutuoktiniu. Šiai kategorijai priskiriami asmenys nenurodė patiriantys nepriežiūrą. Šių asmenų dažniausiai patiriama smurto rūšis yra fizinis smurtas (75 proc. visų asmenų gyvenančių vienu patyrusių smurtą). Remiantis toliau šiame darbe pateikiamais duomenimis akcentuotina, jog daugumoje atvejų fizinis smurtas prieš asmenis gyvenančius vienus buvo naudotas nepažįstamų asmenų. Tuo tarpu kitose asmenų kategorijose vyraujanti smurto rūšys yra fizinis ir psichologinis smurtas. Psichologinis smurtas dažniausiai naudojamas prieš asmenis gyvenančius kartu su vaikais (75 proc. visų smurto atvejų prieš asmenis gyvenančius kartu su vaikais), o fizinis smurtas kartu su psichologiniu dalinasi vienodas pozicijas aukai gyvenant su sutuoktiniu (61,1 proc.) ir panašias pozicijas aukai gyvenant su sutuoktiniu ir vaikais (72 ir 81 proc.). Tiek fizinis (46,3 proc. visų fizinio smurto atvejų), tiek psichologinis (54,9 proc. visų psichologinio smurto atvejų), tiek ekonominis smurtas (53,6 proc. visų ekonominio smurto atvejų) dažniausiai naudojamas prieš asmenis gyvenančius kartu su vaikais.

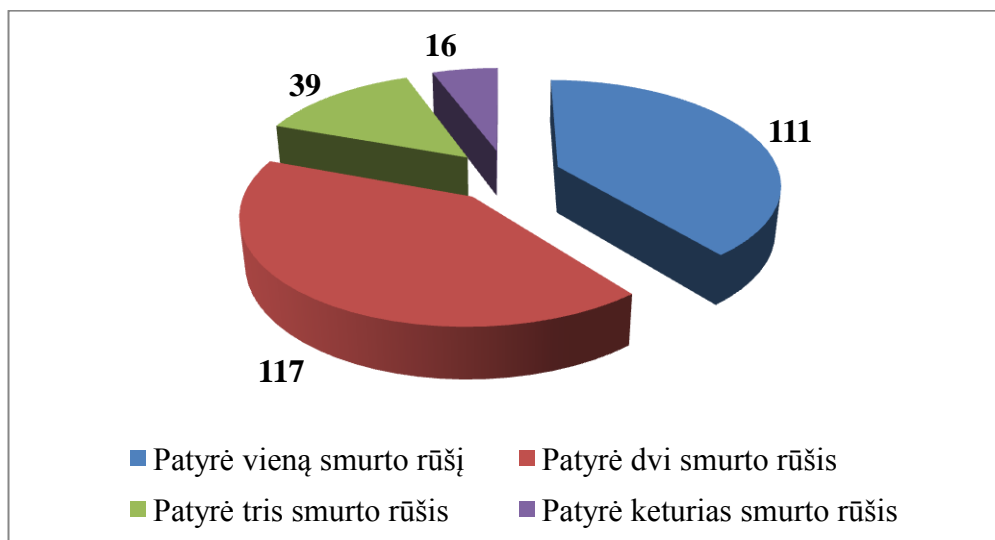
1 lentelė. Smurto rūšinis pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (vnt.)

	Gyvena vieni	Gyvena su sutuoktiniu	Gyvena su vaikais	Gyvena su vaikais ir sutuoktiniu
Fizinis smurtas	6	22	32	9
Psichologinis smurtas	2	22	39	8
Ekonominis smurtas	0	7	15	6
Seksualinis smurtas	1	2	1	3
Nepriežiūra	0	4	14	2

Tyrimo metu nustatyta, jog asmens pagrindinis pragyvenimo šaltinis neturi esminės įtakos naudojamam smurto tipui. Tačiau pažymėtina, jog asmenys gyvenantys iš savo asmeninių lėšų (pašalpos, pensijos, darbo užmokesčio ar kitų pajamų) dažniau patirs ekonominį smurtą nei asmenys nurodę savo pagrindinį pragyvenimo šaltinį artimųjų paramą. Nustatyti tik 4 atvejai, kai respondentai nurodę savo pagrindinį pragyvenimo šaltinį artimųjų paramą, teigė patyrę ekonominį smurtą (18,8 proc. visų ekonominio smurto atvejų, N=28).

Dauguma respondentų tyrimo metu nurodė patyrę daugiau nei vieną smurto rūšių. Kaip dažniausiai tarpusavyje sąveikaujančios smurto rūšys skirtinas fizinis ir psichologinis smurtas. Tačiau sąveika taip pat nustatyta ir tarp seksualinio smurto bei fizinio smurto, ekonominio smurto ir psichologinio smurto, nepriežiūros ir psichologinio smurto. Pažymėtina, jog senyvo amžiaus žmogui patiriant fizinį smurtą ženkliai padidėja ir tikimybė, jog yra naudojamas ir kitų rūšių smurtas.

16 pav. Respondentų patirto smurto rūšių sąveika (vnt.)

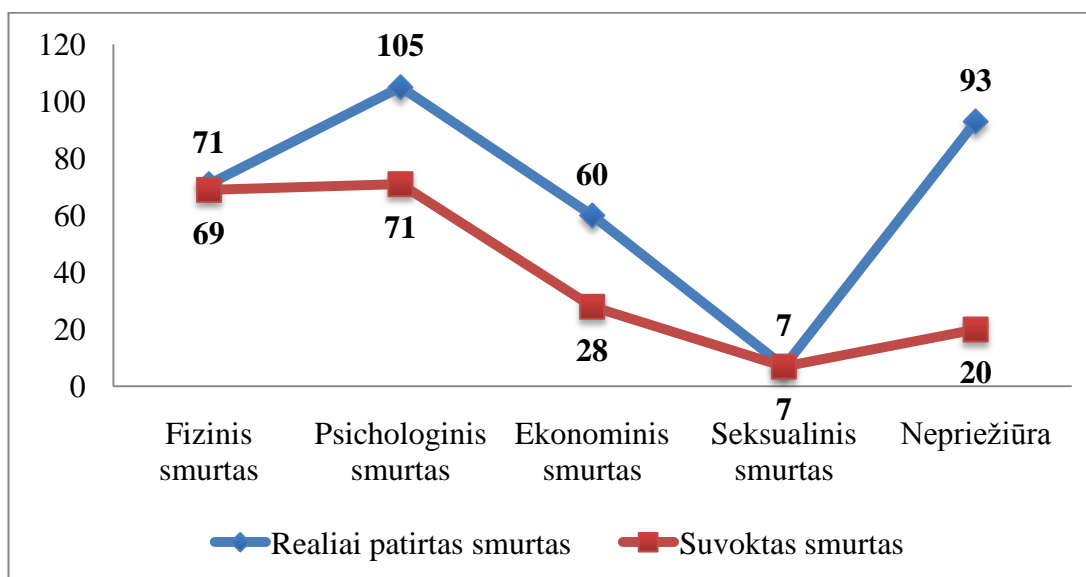

Respondentų atsakymai į kontrolinius tyrimo klausimus parodė, jog nemaža dalis tyrimo dalyvių nevertino nepriežiūros, ekonominio ar psichologinio smurto kaip smurto rūšių. 93 respondentai nurodė, jog patiria nepriežiūrą, detalizavus jos sąvoką anoniminėje anketoje.¹⁰⁶ Pabrėžtina, jog nepriežiūrą kaip patiriamą smurto rūšį buvo nurodę tik 20 respondentų. Taigi šiuo atveju nepriežiūra nebuvo vertinama kaip smurto rūšis, nors tyrimo dalyviai šią smurto rūšį buvo patyrę. 60 respondentų nurodė patyrę ekonominį smurtą, nors kaip patiriamo smurto rūšį, ekonominį smurtą išskyrė tik 28 respondentai.¹⁰⁷ Panaši situacija pastebėtina ir analizuojant psichologinį smurtą. Apibūdinus psichologinį smurtą 105 respondentai nurodė jį patyrę. Pažymėtina, jog psichologinį smurtą kaip patiriamo smurto rūšį išskyrė 71 respondentas.¹⁰⁸

Tuo tarpu seksualinio ir fizinio smurto atvejais duomenys gauti užduodant konkrečią smurto rūšį apibūdinančius klausimus¹⁰⁹ ir respondentų nurodyti, smurto atvejai atitiko.¹¹⁰

Apibendrinant šio darbo autoriaus išskirtą realiai patirto ir suvokto smurto santykį darytina išvada, jog visuomenėje vis dar laikomasi konservatyvios pozicijos nepripažįstant ekonominio, psichologinio smurto ar nepriežiūros smurto rūšimis. Akivaizdu, jog respondentai šias veikas laiko socialiai žalingomis, tačiau nesieja su smurto samprata.

17 pav. Realiai patirto smurto ir respondentų suvokto smurto santykis (vnt.)

Tyrimo metu nustatyta, jog aukos santykis su smurtautoju priklausė nuo aukos gyvenamosios vietos, gyvenimo sąlygų bei aukos lyties. Senyvo amžiaus žmonės gyvenantys priežiūros ir globos institucijose nurodė smurtą patiriantys iš šių institucijų darbuotojų (73,3 proc. visų asmenų gyvenančių globos ir priežiūros institucijose) arba kitų šiuose institucijose

¹⁰⁶ Žr. Priedas Nr 1. 12 klausimas. P. 67.

¹⁰⁷ Žr. Priedas Nr 1. 13 klausimas. P. 67.

¹⁰⁸ Žr. Priedas Nr 1. 14 klausimas. P. 67.

¹⁰⁹ Žr. Priedas Nr 1. 15; 16 klausimai. P. 67.

¹¹⁰ Žr. 17 pav. Realiai patirto smurto ir respondentų suvokto smurto santykis (vnt.)

gyvenančių asmenų (16,6 proc.). Tuo tarpu asmenys gyvenantys mieste ir kaime kaip pagrindinius smurtautojus nurodė savo sūnų arba dukrą. Mieste tokių atvejų nustatyta – 23,8 proc. visų asmenų gyvenančių mieste, kaime – 36,6 proc. visų asmenų gyvenančių kaime.

2 lentelė. Smurtautojų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (vnt.)

	Miestas	Kaimas	Globos ir priežiūros namai
Anūkas (ė)	10	15	0
Sūnus, dukra	15	37	0
Sutuoktinis (sugyventinis)	15	16	0
Slaugytojas, globėjas	0	0	22
Nepažįstamas asmuo	16	27	3
Kitas asmuo	8	5	5

Akivaizdu, jog aukos ir smurtautojo santykis priklausys ir nuo aukos gyvenimo sąlygų t.y. asmenų, su kuriais auka gyvena. Tyrimo metu, analizuojant duomenis gautus iš asmenų gyvenančių kaime ir mieste patiriančių smurtą (N = 107), nustatyta, jog mažiausiai smurto iš šeimos narių patiria asmenys gyvenantys vieni. Tik 2 iš šių asmenų kaip smurtautoją nurodė anūką, 2 – sūnų (dukra), 3 – sutuoktinį (sugyventinį). Asmenys gyvenantys vieni yra izoliuoti nuo savo šeimos narių. Tikėtina, jog šių asmenų susitikimai su artimaisiais yra nedažni. Taigi esant šiai izoliacijai bei tiesioginio kontakto nebuvimui, smurto tikimybė taip pat ženkliai sumažėja. Tačiau pabrėžtina, jog ši kategorija asmenų patiria didžiausią visuomeninį smurtą t.y. nepažįstamų asmenų smurtą (75 proc. visų asmenų gyvenančių vienu). Tuo tarpu akivaizdu, jog su sutuoktiniu gyvenantys asmenys kaip smurtautoją nurodo sutuoktinį (63,9 proc. visų asmenų gyvenančių su sutuoktiniu), o gyvenantys su vaikais – sūnų (dukra) (71,2 proc. visų asmenų gyvenančių su vaikais) ar anūkus (25 proc.). Asmenys gyvenantys kartu su sutuoktiniu ar su vaikais patiria mažesnę smurtą iš asmenų priskiriamų „nepažįstamas asmuo“ kategorijai (32,7 proc.) nei asmenys gyvenantys vieni.

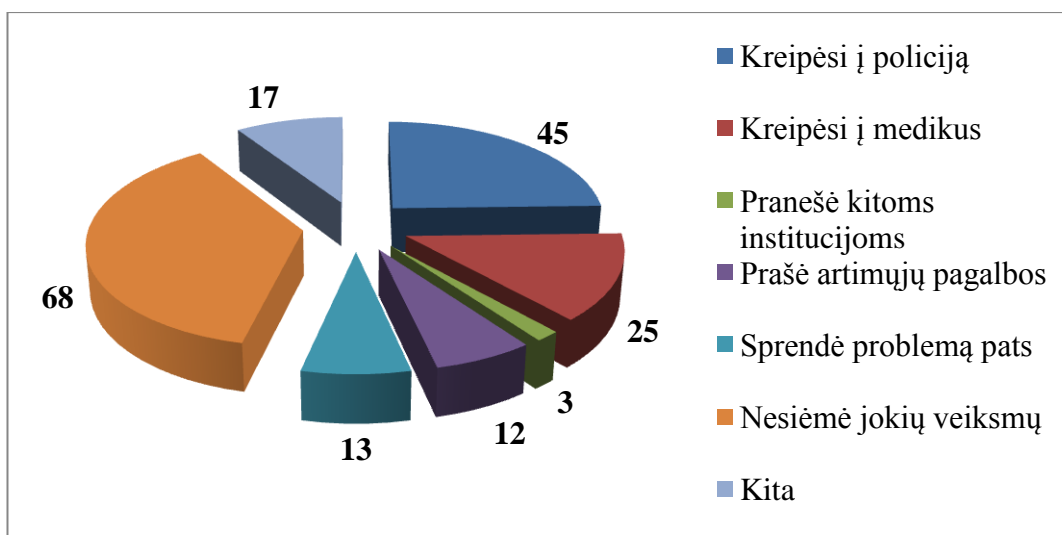
3 lentelė. Smurtautojų pasiskirstymas pagal gyvenamąsias sąlygas (vnt.)

	Gyvena vieni	Gyvena su sutuoktiniu	Gyvena su vaikais	Gyvena su vaikais ir sutuoktiniu
Anūkas (ė)	2	1	13	9
Sūnus, dukra	2	6	37	7
Sutuoktinis (sugyventinis)	3	23	0	5
Nepažįstamas asmuo	6	16	17	4
Kitas asmuo	2	4	6	1

Aukos lytis žymios įtakos smurtautojo ir aukos santykiui neturėjo, tačiau tyrimo metu nustatyta, jog vyrai dažniau patiria asmenų priskiriamų kategorijai „nepažįstamas asmuo“ (57,4 proc. visų vyrų patiriančių smurtą), sūnaus (dukros) (65,9 proc.) bei slaugytojų (globėjų) (27,6 proc.) smurtą. Tuo tarpu sutuoktinio (sugyventinio) (31,7 proc. visų moterų patiriančių smurtą) ir anūkų (23,4 proc.) smurtą dažniau patiria moterys.

Analizuojant duomenis respondentų reakciją į patirtą smurtą, pastebėtina, jog dauguma respondentų patyrę smurtą niekur nesikreipė pagalbos (50,4 proc. visų respondentų patyrusių smurtą). Šie duomenys patvirtina smurto prieš senyvo amžiaus asmenis latentškumą. Tyrimo metu nuo smurto nukentėję asmenys pasirinkę kategoriją „kita“ nurodė, jog ėmėsi šių veiksmų: keitė gyvenamąją vietą, elgėsi atsargiau, nebendravo su smurtautoju ir t.t. Pabrėžtina, jog atsakydami į klausimą dėl patirto smurto dalis tyrimo dalyvių pasirinko kelis galimus atsakymų variantus.

18 pav. Nukentėjusiųjų reakcija į patirtą smurtą (vnt.)

Respondentų veiksmai po patirto smurto pagrįdė priklausė nuo patirto smurto rūšies. Asmenys nukentėję nuo fizinio smurto apie patirtą smurtą policijai pranešdavo dažniau (55 proc. visų respondentų) nei asmenys nukentėję nuo ekonominio (10,7 proc.), psichologinio (4,2 proc.), seksualinio smurto (14,2) ar nepriežiūros (0 proc.). Ši situacija gali būti sąlygota dažnu atveju labiau matomų fizinio smurto padarinių bei įtakos normaliam fiziniam asmens funkcionavimui. Taigi fizinio smurto naudojimo pranešimas teisėsaugos institucijoms ar kreipimasis į medikus tam tikrais atvejais tampa labai tikėtinu ar net neišvengiamu. Tuo tarpu kitų rūšių smurto atvejais nukentėjusieji elgėsi pasyviai t.y. nesiėmė jokių veiksmų (73,6 proc.) arba problemą bandė spręsti patys (6,9 proc.). Šiais atvejais padariniai kylantys smurtą patyrusiam asmeniui yra labiau psichologinio nei fizinio pobūdžio, jie nėra akivaizdūs ir matomi kitiems asmenims. Taigi aktyvus pasipriešinimas smurtautojui, kreipiantis pagalbos į įvairias institucijas priklauso nuo

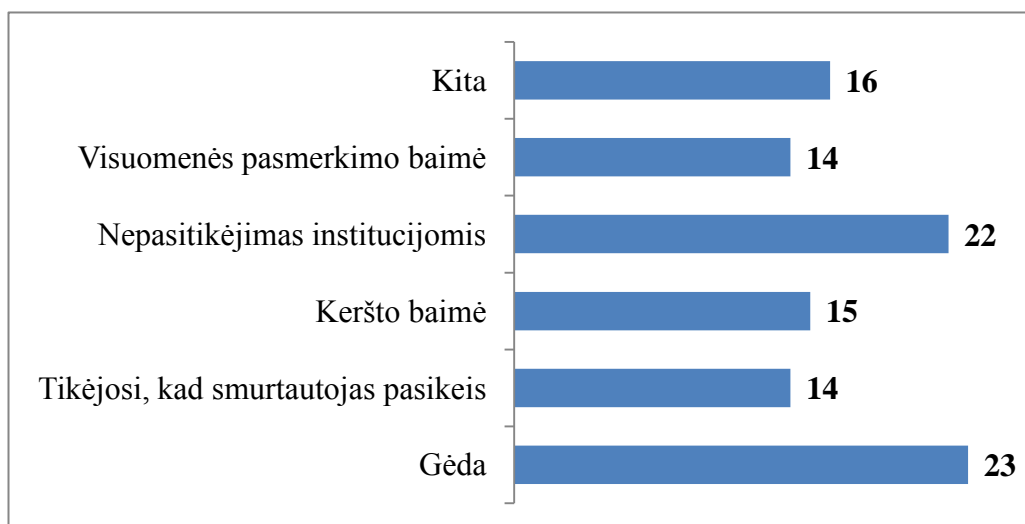
nukentėjusiojo asmens iniciatyvos. Autoriaus manymu, kitų smurto rūšių (ne fizinio smurto) naudojimas verčia asmenį užsisklęsti savyje, palaužia jo valia, sąlygoja depresiją ir bejėgiškumo jausmą. Esant šioms smurto padariniams mažai tikėtina ir adekvati reakcija į patirtą smurtą. Kaip parodo tyrimo rezultatai šiais atvejais asmuo linkęs reaguoti pasyviai ir susitaikyti su susidariusia situacija.

4 lentelė. Respondentų reakcija į smurtą pagal smurto rūšis (vnt.)

	Fizinis smurtas	Psichologinis smurtas	Ekonominis smurtas	Seksualinis smurtas	Nepriežiūra
Kreipėsi į policiją	38	3	3	1	0
Kreipėsi į medikus	24	1	0	0	0
Pranešė kitoms institucijoms	1	1	0	0	1
Prašė artimųjų pagalbos	4	4	3	0	1
Sprendė problemą pats	4	2	3	2	2
Nesiėmė jokių veiksmų	32	54	21	4	16
Kita	6	4	1	0	0

Tyrimo metu respondentų nurodžiusių, jog nesiėmė jokių veiksmų po patirto smurto (N=68) buvo prašoma nurodyti šio neveikimo priežastis. Dauguma respondentų kaip pagrindinę priežastį nurodė gėdos jausmą (33,8 proc. visų asmenų nesikreipusių pagalbos). Šiais atvejais respondentai gėdijosi atskleisti nedarnios šeimos modelį aplinkiniams asmenis. Autoriaus nuomone toks požiūris turi būti siejamas su konservatyvia, nehumaniška ir netolerantiška visuomene. Šeimos problemų eskalavimas yra tapęs ne tik artimiausios aplinkos, bet ir žiniasklaidos priemonių dėmesio centru. Tuo tarpu šis problemos viešinimas ir visuotinis nagrinėjimas sukuria priešingą efektą nukentėjusiam asmeniui, verčiant jį dar labiau izoliuotis ir patirti sunkius vidinius išgyvenimus. Antroje vietoje liko nepasitikėjimas institucijomis (32,4 proc.). Pabrėžtina, jog nemaža dalis respondentų taip pat pasirinko ir atsakymo kategoriją „tikėjosi, kad smurtautojas pasitaisys“ (20,5 proc.). Manytina, jog šiais atvejais smurto naudojimas buvo vienkartinis atvejis. Analizuojant pateiktas priežastis bendrai, darytina išvada, jog senyvo amžiaus žmonės nukentėję nuo smurto nesiima aktyvių veiksmų situacijai pakeisti dėl įvairių priežasčių. Taigi siekiant pakeisti esamą situaciją būtini veiksmai susiję su senyvo amžiaus žmonių informavimu dėl galimos pagalbos, įvairių institucijų teikiamų paslaugų kokybės tobulinimu, visuomenės ir žiniasklaidos priemonių diskretiškumo šeimos problemų atžvilgiu ugdymo.

19 pav. Priežastys, dėl kurių nebuvo imtasi veiksmų (vnt.)

3.3. Respondentų nuomonė dėl smurto situacijos ir prevencijos

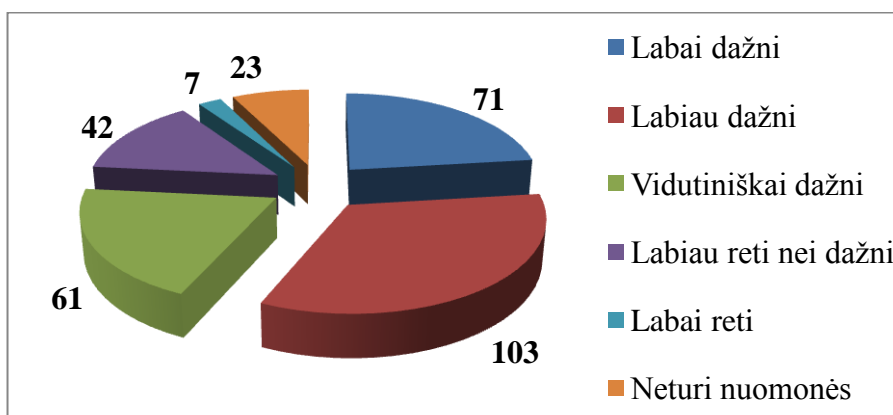
Atsakymus į toliau pateiktus klausimus pateikė visi respondentai (N = 307).

Analizuojant respondentų pateiktus atsakymus dėl smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimo, pastebėtina, jog dauguma respondentų nurodė, jog tokie atvejai yra labiau dažni nei reti (34 proc.). Kiek mažesnė dalis pasirinko atsakymo variantą „labai dažni“ (23 proc.). Tačiau tik keli respondentai nurodė, jog smurto prieš senyvo amžiaus žmones atvejai būtų labai reti (2 proc.) ir tik nedidelė dalis respondentų pasirinko atsakymo variantą „labiau reti nei dažni“ (14 proc.).¹¹¹ Remiantis tolimesniais klausimais ir atsakymais ir juos darytina išvada, jog tokia respondentų nuomonė yra formuojama žiniasklaidos priemonių t.y. televizijos, spaudos, radijo.¹¹² Darbo autoriaus manymu, dėl pernelyg dažnai žiniasklaidoje akcentuojamų smurto prieš pažeidžiamiausias visuomenės grupes (vaikus, senyvo amžiaus asmenis, neįgaliuosius) atvejų yra formuojamas neteisingas visuomenės smurto prieš senyvo amžiaus asmenis suvokimas. Šią darbo autoriaus nuomonę pagrindžia ir šio darbo 3.2 dalyje analizuoti tyrimo rezultatai. Pažymėtina, jog tik 42 proc. respondentų buvo nurodę patyrę smurtą. Tuo tarpu 57 proc. apklaustųjų mano, jog smurto atvejai prieš senyvo amžiaus žmones yra dažni arba labai dažni. Šie duomenys parodo ženklų neatitikimą tarp realiai egzistuojančios situacijos ir bendro smurto vertinimo.

¹¹¹ Žr. 20 pav. Respondentų nuomonė dėl smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimo (vnt.)

¹¹² Žr. 21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos šaltinį apie smurtą (vnt.)

20 pav. Respondentų nuomonė dėl smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimo (vnt.)

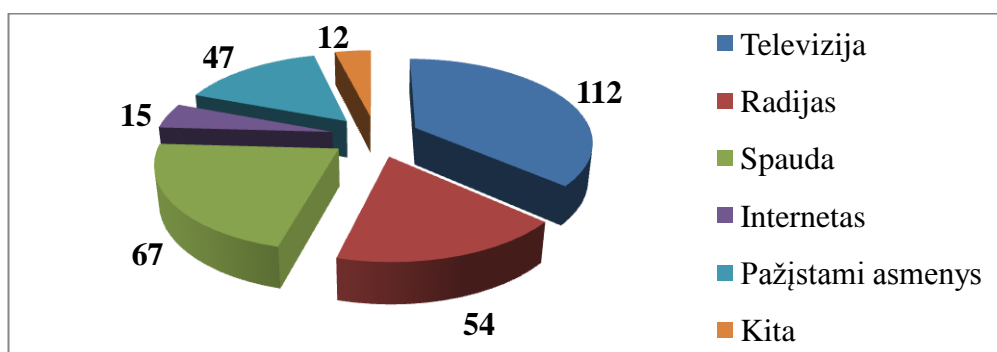
Kaip minėta, respondentai kaip pagrindinę informacijos šaltinį apie smurtą nurodė įvairias žiniasklaidos priemones. Dauguma respondentų nurodė apie smurtą prieš senyvo amžiaus asmenis sužinantys iš televizijos (36,5 proc. visų respondentų), spaudos (21,8 proc.), radijos (17,6 proc.). Taigi, darytina išvada, jog žiniasklaidos priemonės veikia kaip pagrindinis informacijos šaltinis senyvo amžiaus žmonėms.

Pabrėžtina, jog tik nedidelė dalis respondentų nurodė apie smurtą prieš senyvo amžiaus asmenis girdėję iš pažįstamų (15,3 proc.). Ši aplinkybė gali sąlygoti dvi alternatyvas:

1. Smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis yra sąlyginai ne daug paplitęs.
2. Smurtą patyrę senyvo amžiaus asmenys nėra linkę dalintis savo patyrimais su kitais žmonėmis dėl įvairių priežasčių.

Deja, pirmoji darbo autoriaus iškelta alternatyva nėra tikėtina remiantis šio darbo 3.2. dalyje pateiktais tyrimo duomenimis. Labiau tikėtina yra, jog senyvo amžiaus asmenys dėl gėdos jausmo, galimo visuomenės pasmerkimo, keršto baimės ir kitų priežasčių nesikreipia pagalbos ir nepasakoja apie jų patirtą smurtą. Šią išvadą patvirtina ir šio darbo 3.2. dalyje nurodyti tyrimo duomenys.¹¹³

21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos šaltinį apie smurtą (vnt.)

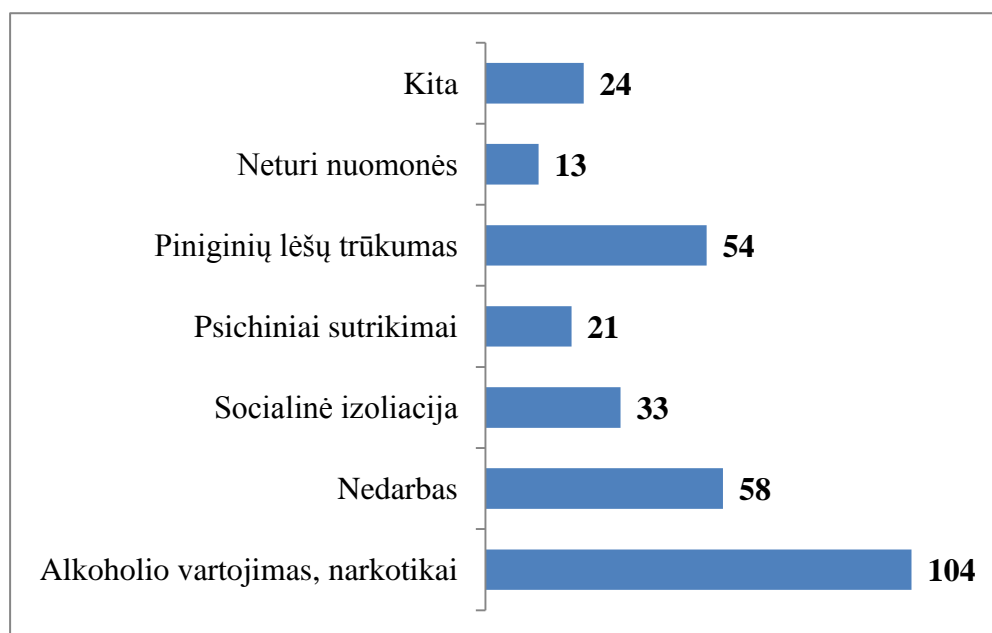

¹¹³ Žr. 18; 19 pav. P. 43 – 45.

Respondentai kaip pagrindinę smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastį nurodė alkoholio vartojimą (34 proc. visų apklaustųjų). Pabrėžtina, jog šią priežastį labiau akcentavo kaimo gyventojai (48 proc. visų asmenų gyvenančių kaime). Darbo autoriaus nuomone, kaime yra dažniau akcentuojamas alkoholio vartojimas, kadangi šiose vietovėse labiau paplitęs alkoholizmas nei mieste. Taigi akivaizdu, jog kaimo vietovių gyventojai vertins šią socialinę problemą kaip turinčią didesnę įtaką smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimui. Tuo tarpu miesto gyventojai praktiškai vienodą reikšmę suteikė alkoholio vartojimui (31 proc. visų asmenų gyvenančių mieste) ir nedarbui (29 proc.).¹¹⁴ Asmenys pasirinkę kategorijai “kita” priskiriamą priežasčių grupę kaip priežastis nurodė senyvo amžiaus asmens neįgalumą, fizinį nepajėgumą pasipriešinti, smurtautojo kreštą, ekonominę krizę, narkotikų naudojimą, tarpusavio ryšius ir t.t.

Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis taip pat pastebėtina, jog nemaža dalis respondentų pasirinko piniginių lėšų trūkumą kaip pagrindinę smurto priežastį (17 proc.). Autoriaus manymu tokia respondentų nuomonė yra įtakota ekonominio nuosmukio Lietuvoje, dėl kurio nemaža dalis žmonių stokoja lėšų pragyvenimui ar visavertiškos aplinkos sukūrimui.

22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal nurodytas smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis (vnt.)

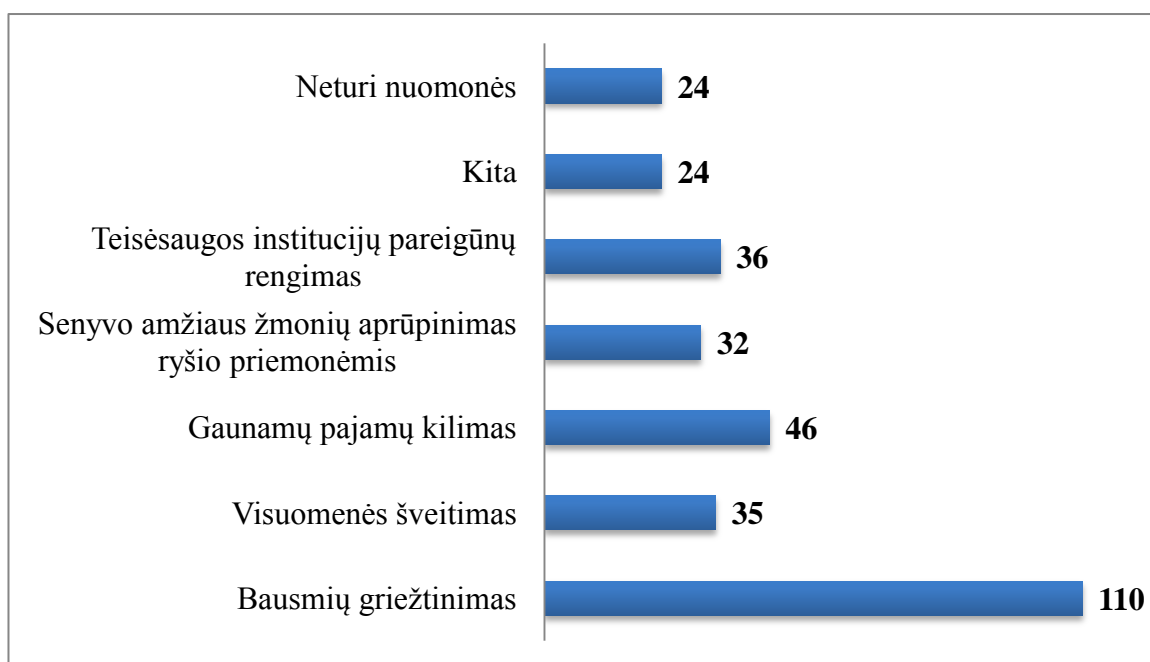
Tyrimo dalyvavę respondentai kaip efektyviausią priemonę smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijai nurodė įstatymų ir bausmių griežtinimą. Autoriaus nuomone tokia daugumos respondentų pozicija yra sąlygota neišvystytos teisinės sąmonės. Pažymėtina, jog bausmių už nusikalstamas veikas griežtinimas neįtakoja nusikalstamumo prevencijos (įtakoja nežymiai). Taigi šios priemonės efektyvumas yra kvestionuotinas. Tačiau tik nedidelė

¹¹⁴ Žr. 22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal nurodytas smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis (vnt.)

respondentų grupė pasirinko smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencines priemones nukreiptas į problemos priežastis t.y. teisėsaugos institucijų pareigūnų rengimą (12 proc.) ar visuomenės švietimą (11 proc.).¹¹⁵

Respondentai pasirinkę kategorijai „kita“ priskiriamas prevencines priemones (8 proc. visų apklaustųjų) nurodė: alkoholio kontrolę, priverstinį gydymą, išsikraustymą iš vienkamio, globos namų plėtrą ir t.t.

23 pav. Respondentų nuomonė dėl prevencinių priemonių skirtų kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis (vnt.)

¹¹⁵ Žr. 23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pateiktą nuomonę dėl prevencinių priemonių skirtų kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis (vnt.)

4. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES PREVENCIJA

Prevenција (lot. *praeventio*) – išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui.¹¹⁶ Taigi smurto prieš senyvo amžiaus prevenciją galime apibrėžti kaip veiksmų ir priemonių visumą, kuriomis siekiama apsaugoti senyvo amžiaus asmenis nuo galimo smurto naudojimo prieš juos. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją galima skirstyti į bendrąją nusikalstamumo prevenciją ir specialiąją prevenciją.

Bendroji smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencija yra nukreipta į kovą su nusikalstamumu bendrai. Taigi nusikalstamumo prevencija - tai valstybinio ir visuomeninio pobūdžio priemonių visuma, kurių tikslas yra nusikalstamumo mažinimas. Pažymėtina, jog šios prevencinės priemonės įtakodamos nusikalstamumą bendrai, tuo pačiu veikia ir smurtą prieš senyvo amžiaus asmenis. Taigi smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencija yra sudėtinė bendrosios nusikalstamumo prevencijos dalis.

Tuo tarpu specialioji prevencija yra išskirtinai nukreipta į smurtą prieš senyvo amžiaus asmenis. Akivaizdu, jog tam tikros specialiosios prevencijos priemonės (veiksmi) turės įtakos ir bendram nusikalstamumo mažinimui. Tačiau pagrindinis šių prevencinių priemonių objektas yra smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis. Taigi smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencija galima apibrėžti kaip visumą reiškinių ir procesų, valdžios ir valdymo institucijų, visuomenės, jos grupių, atskirų piliečių veiklos priemonių, padedančių šalinti smurto prieš senyvus asmenis priežastis ir sąlygas.

Kaip jau minėta, smurtas prieš senyvo amžiaus žmones yra sąlyginiai naujai pradėta nagrinėti problema. Taigi ir teisinis kovos su smurtu prieš senyvo amžiaus reglamentavimas ar kitos prevencinės kovos su šiuo reiškiniu priemonės nėra pakankamai išvystytos. Šio darbo 2.4 dalyje išskirti tarptautiniai teisės aktai reglamentuojantys kovą su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis numatydami konkrečias senyvo amžiaus žmonių teises nenumato konkrečių būdų kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis ar privalomų įpareigojimų valstybėms narėms. Kiek detalesnį prevencinių priemonių planą numato Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas nuomonėje dėl senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio. Šis teisės aktas numatė rekomendacijas šiose srityse: Žmogaus teisės, tabu laužymas ir informuotumo didinimas, tinkamesnis duomenų rinkimas, mokslinių tyrimų būtinybė, informavimas, švietimas, mokymas, prevencija, tinklų kūrimas, institucinė globos kontrolė, veiksmingesnis orumą žeminančio elgesio atskleidimas.¹¹⁷ Tačiau pažymėtina, jog šis teisės aktas yra tik rekomendacinio pobūdžio.

¹¹⁶ Tarptautinių žodžių žodynas <http://www.tzz.lt/p/prevencija>; prisijungimo laikas: 2011-03-13.

¹¹⁷ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio 2008/C 44/24 1.3 str. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:0114:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-15.

Šio darbo autoriaus manymu, nors, smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis yra tarptautiniu lygiu paplitusi problema, tačiau prevencinės priemonės visgi turi būti taikomos nacionaliniu ar regioniniu lygiu. Tik kovojant su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis vietos valdžios institucijoms gali būti atsižvelgta į konkrečias priežastis būdingiausias tam tikrai valstybei ar regionui. Analogiškos pozicijos laikosi ir Europos Sąjungos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas numatydamas, jog tik atitinkamu nacionaliniu lygiu galima veiksmingai kovoti su senyvo amžiaus žmonių, ypač tų, kuriems reikalinga globa, orumą žeminančiu elgesiu.¹¹⁸

Prevenčinės priemonės nukreiptos į kovą su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis turi pasireikšti keliais pagrindiniais lygmenimis:

1. **Individualusis lygmuo.** Šiame lygmenyje svarbus yra senyvo amžiaus žmonių švietimas supažindinant juos su jų pamatinėmis teisėmis, informuojant dėl galimos pagalbos iš valstybės institucijų ir t.t. Tiek senyvo amžiaus žmonės, tiek jų artimieji turi būti informuojami apie orumą žeminantį elgesį. Be to, kaip parodė šio darbo 3 dalyje aprašytas tyrimas, ne visi senyvo amžiaus žmonės supranta ir vertina tam tikrą elgesį kaip smurtą nukreiptą prieš juos. Tam tikrais atvejais smurtautojo veiksmai yra priimami kaip normalaus gyvenimo standartas. Siekiant kovoti su ekonominiu, psichologiniu smurtu ir nepriežiūra būtina supažindinti senyvo amžiaus žmones su jų pamatinėmis teisėmis ir formuoti neigiamą veiksmų apimančių nurodytas smurto rūšis suvokimą.

Analizuojant smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją individualiame lygmenyje pastebėtina, jog Lietuvoje šiuo metu nėra skiriamas pakankamas dėmesys senyvo amžiaus žmonių švietimui ir informavimui dėl galimo smurto ir pasipriešinimo jam. Štai pavyzdžiui, vienas iš nusikalstamumo prevencijos centro uždavinių yra bendradarbiauti su visuomenės informavimo priemonėmis, dalyvauti teikiant gyventojų teisinio švietimo programas.¹¹⁹ Tačiau pabrėžtina, jog remiantis šiame darbe atlikto tyrimo rezultatais pagrindinis šaltinis, iš kurio gaunamos žinios apie smurtą yra žiniasklaidos priemonės. Deja, dažnu atveju žiniasklaidos priemonės veikia vedinos ne informacinių, tačiau komercinių tikslų, kas sąlygoja pateikiamos informacijos šališkumą ir neatitikimą realiai situacijai.

2. **Šeimasis lygmuo.** Šiame lygmenyje smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencija yra nukreipta į artimiausius aukai (galimai aukai) asmenis t.y. jo šeima. Kaip ir individualiame prevencijos lygmenyje šeiminiu siekiama informuoti artimiausius senyvo amžiaus asmens šeimos narius apie priemones skirtas kovoti su smurtu prieš senyvo

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Viešosios įstaigos „Nusikalstamumo prevencijos centras Lietuvoje“ įstatai 11.13 p. http://www.nplc.lt/apie/apie_t_u.aspx prisijungimo laikas: 2011-02-28.

amžiaus asmenis. Galime išskirti dvi pagrindines šeiminių lygmenų kryptis, kuriomis siekiama mažinti smurtą prieš senyvo amžiaus asmenis: prevencija nukreipta į šeimos narių informavimą, prevencija nukreipta į šeimos narių sulaikymą nuo smurto prieš senyvo amžiaus žmones. Taigi šeiminiame lygmenyje šeimos nariai yra informuojami ne tik kaip padėti senyvo amžiaus žmonėms ginti savo teises, tačiau tuo pačiu ir supažindinami ir su galimomis sankcijomis už smurtavimą prieš senyvo amžiaus asmenį. Europos Sąjungos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas šeiminiame lygmenyje siūlo imtis šių priemonių:

- ✓ užtikrinti, kad šeimos narius slaugantys asmenys turėtų pakankamai žinių apie ligos simptomus ir ligos progresą, pvz., demenciją, ir tiksliai žinotų, kokios globos gali prireikti; suteikti jiems tinkamą paramą, įskaitant ir mokymą;
- ✓ užtikrinti, kad šeimos narius slaugantiems asmenims būtų sudaryta galimybė pasinaudoti globos paslaugomis dienos metu, kad jiems būtų sudaryta galimybė pailsėti, ir suteikta medicininė pagalba, padedanti sumažinti stresą, kai tenka slaugyti 24 val. per parą;
- ✓ užtikrinti, kad šeimos narius slaugantiems asmenims būtų sudaryta galimybė darbo metu išeiti prižiūrėti sergantį asmenį, nepakenkiant savo tolesnei karjerai, ir tokia nuostata.¹²⁰

3. **Institucinis lygmuo.** Šis lygmuo yra skirtas institucijų užsiimančių senyvo amžiaus žmonių globa ir priežiūra veiklos kontrolei, teikiamų paslaugų kokybės nustatymui, jų darbuotojų informavimui dėl smurto prieš senyvo amžiaus asmenis. Pažymėtina, jog šiuo metu intensyvi šių įstaigų kontrolė Lietuvoje nėra vykdoma, taip pat nėra apibrėžti konkretūs teikiamų paslaugų standartai, kuriais remiantis būtų užtikrintos senyvo amžiaus asmenų teisės ir gyvenimo kokybė. Europos Sąjungos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas instituciniame lygmenyje numato šiuos veiksmus:

- ✓ sukurti aukšto lygio stebėjimo ir kontrolės tarnybas, kad būtų užtikrintos kokybiškos paslaugos senyvo amžiaus žmonėms, remiantis aiškiai nustatytais ir viešai skelbiamais globos standartais, ir tokios įstaigos turėtų įgaliojimus imtis priemonių padėčiai ištaisyti, kurių įgyvendinimo rezultatai turėtų būti skelbiami viešai;
- ✓ užtikrinti, kad sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų tinklai turėtų galimybę pasiūlyti skubios pagalbos ir priėmimo centrų, paramos grupių ir nepriklausomų, konfidencialių konsultacijų telefonu tarnybų paslaugas;
- ✓ nustatyti, kokie veiksmai laikomi orumą žeminančiu elgesiu namuose ir globos įstaigoje;

¹²⁰ Europos Sąjungos Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio 2008/C 44/24 2.6.2 p. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:0114:LT:PDF>; prisjungimo laikas: 2011-03-15.

- ✓ užtikrinti, kad profesionalūs slaugytojai galėtų nesibaimindami pranešti apie senyvo amžiaus žmonių orumą žeminantį elgesį ir jiems būtų teikiama pakankamai konsultacijų ir reikalinga parama.¹²¹
- 4. **Visuomeninis lygmuo.** Šis lygmuo apima prevenciją, kuri skirta ne atskiroms socialinės grupėms, tačiau visų žmonių supratingumo bei tolerancijos ugdymui. Visuomeniniame lygmenyje prevencija turi būti vystoma pasitelkiant visuomenės informavimo priemones (televizija, spauda ir t.t.), valstybines ir nevyriausybinės organizacijas, pilietiškai aktyvius visuomenės narius. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas šiame lygmenyje numato šias prevencines priemones:
 - ✓ informuoti visuomenę apie senyvo amžiaus žmonių orumą žeminantį elgesį organizuojant nacionalines žiniasklaidos kampanijas, kurias realiai remtų viešosios teisės reglamentuojamos įstaigos ir savanoriškos organizacijos, siekiant panaikinti tabu dėl pasitaikančių senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio atvejų;
 - ✓ žiniasklaida gali veiksmingai didinti visuomenės supratimą ir pabrėžia, kad ji turėtų būti gerai informuota ir užimti konstruktyvią poziciją.¹²²

Lietuvoje pagyvenusių žmonių teisės nėra išskirtos kaip prioritetinga sritis, nors 2004 m. žmogaus teisių stebėjimo instituto visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad pagyvenusieji patiria didžiausią diskriminaciją. Tokią nuomonę pareiškė 26,5 proc. respondentų.¹²³ Taigi senyvo amžiaus žmonių teisių gynimui ir smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijai taip pat nėra skiriamas pakankamas dėmesys.

¹²¹ Europos Sąjungos Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio 2008/C 44/24 2.6.2 p. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:0114:LT:PDF>; prisjungimo laikas: 2011-03-15.

¹²² Ten pat.

¹²³ Uscila R. Viktimologijos pagrindai, - Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos centras Lietuvoje, 2005, P. 62.

IŠVADOS

Šiame magistro baigiamajame darbe atliktas kriminologinis tyrimas atskleidė smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą Vilniaus rajone, jo rūšinį pasiskirstymą tarp senyvo amžiaus žmonių, šių asmenų nuomonę dėl smurto paplitimo ir jo prevencijos bei smurto kaip socialinio reiškinio suvokimą. Teorinė darbo reikšmė ta, jog pirmą kartą Lietuvoje išnagrinėtas smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimas Vilniaus rajone, jo pasiskirstymas tarp miesto, kaimo vietovių ir globos ir priežiūros institucijų bei įvairių socialinių charakteristikų įtaka galimam smurto patyrimui.

Šiame darbe atliktas tyrimas patvirtino šio darbo autoriaus keltą hipotezę, jog *smurtas prieš senyvo amžiaus žmones Vilniaus rajone yra paplitęs, tačiau klaidingai suvokiamas ir vertinamas reiškinys*.

Apibendrinamas magistro baigiamąjį darbą, autorius daro šias išvadas:

1. Senyvo amžiaus asmenų Vilniaus rajone patiriamas smurtas priklausė nuo jų gyvenamosios vietos, lyties, gaunamų pajamų ir gyvenimo sąlygų. Tyrimo metu nustatyta, jog viktimizacijos grėsmė yra didesnė senyvo amžiaus vyrams (43,5 proc. visų tyrime dalyvavusių vyrų nurodė patyrę smurtą), gyvenantiems kaime (47 proc. visų respondentų gyvenančių kaime nurodė patyrę smurtą) kartu su vaikais (49 proc. visų asmenų gyvenančių kartu su vaikais nurodė patyrę smurtą).
2. Senyvo amžiaus vyrai Vilniaus rajone dažniau patiria fizinį smurtą (68 proc. visų smurtą patyrusių vyrų), tuo tarpu moterys – psichologinį (54 proc. visų smurtą patyrusių moterų) ir seksualinį smurtą (5,7 proc. visų smurtą patyrusių moterų).
3. Fizinis (59,4 proc. visų fizinio smurto atvejų) ir psichologinis (49,3 proc. visų psichologinio smurto atvejų) prieš senyvo amžiaus žmones labiausiai paplitęs kaimo vietovėse. Ekonominis smurtas labiausiai paplitęs miesto vietovės (42,8 proc. visų ekonominio smurto atvejų). Nustatyti keli seksualinio smurto atvejai mieste (2 atvejai) ir kaime (4 atvejai). Tačiau tikėtina, jog šio smurto aukos linkusios slėpti patirtą seksualinę prievartą. Nepriežiūra labiausiai paplitusi globos ir priežiūros institucijose (65 proc. visų nepriežiūros atvejų).
4. Asmenys gyvenantys vieni Vilniaus rajone rečiau nukenčia nuo smurto nei asmenys gyvenantys su artimaisiais. Šie asmenys dažniausiai patiria fizinį smurtą (75 proc. visų smurto prieš asmenis gyvenančius vienus atvejų). Tiek fizinis (46,3 proc. visų fizinio smurto atvejų), tiek psichologinis (54,9 proc. visų psichologinio smurto atvejų), tiek ekonominis smurtas (53,6 proc. visų ekonominio smurto atvejų) dažniausiai naudojamas prieš asmenis gyvenančius kartu su vaikais.

5. Senyvo amžiaus žmones nėra linkę vertinti nepriežiūros, ekonominio smurto ar psichologinio smurto kaip atskirų smurto rūšių. Ši situacija yra sąlygota vyraujančių konservatyvių pažiūrų, bei gyvenimo kokybės standartų smukimo.
6. Aukos santykis su smurtautoju priklauso nuo aukos gyvenamosios vietos ir gyvenimo sąlygų. Senyvo amžiaus žmones gyvenantys priežiūros ir globos institucijose smurtą patiria iš šių institucijų darbuotojų (73,3 proc. visų asmenų gyvenančių globos ir priežiūros institucijose) arba kitų šiuose institucijose gyvenančių asmenų (16,6 proc.). Tuo tarpu asmenys gyvenantys mieste (23,8 proc. visų asmenų gyvenančių mieste) ir kaime (36,6 proc. visų asmenų gyvenančių kaime) dažniausiai patirs šeiminių (sutuoktinio ar vaikų) smurtą.
7. Dauguma senyvo amžiaus žmonių patyrę smurtą niekur nesikreipė pagalbos dėl įvairių priežasčių, iš kurių vyraujančios yra gėda (33,8 proc. pagalbos nesikreipusių respondentų), nepasitikėjimas valstybės institucijomis (32,4 proc.) bei tikėjimasis, kad smurtautojas pasitaisys (20,5 proc.).
8. Senyvo amžiaus žmonių nuomone, smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis yra labai paplitęs socialinis reiškinys (57 proc. respondentų nurodė, jog smurto atvejai yra dažni arba labai dažni). Ši nuomonė pagrįsta yra formuojama žiniasklaidos priemonių (televizija – 36 proc. visų respondentų, spauda – 22 proc., radijas – 18 proc.).
9. Dauguma senyvo amžiaus žmonių kaip pagrindinę smurto priežastį nurodo alkoholio vartojimą (34 proc. visų respondentų), nedarbą (19 proc.), lėšų trūkumą (14 proc.). Ši pozicija atspindi alkoholizmo problemą kaimo vietovėse bei valstybės ekonominę nuosmukį kaip labiausiai senyvo amžiaus žmones neraminančius socialinius reiškinius.

SIŪLYMAI

Šio darbo autorius atsižvelgdamas į šiame darbe išdėstytą informaciją bei kriminologinio tyrimo metu gautus duomenis pateikia šiuos siūlymus siekiant kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis:

1. Pasitelkiant žiniasklaidos priemones informuoti senyvo amžiaus žmones apie institucijas teikiančias pagalbą smurto atvejais. Šią informaciją teikti kiek įmanoma paprastesniais, senyvo amžiaus žmonėms suprantamais būdais ir prieinamais informaciniais kanalais.
2. Senyvo amžiaus žmonių artimųjų šeimos narių švietimas turėtų būti dvejopo pobūdžio:
 - Kaip prevencinė priemonė siekiant įbauginti ir sulaikyti senyvo amžiaus asmenų šeimos narius nuo visų rūšių smurto prieš senyvo amžiaus žmones. Šiam tikslui pasiekti derėtų naudoti prevencines smurto reklamas, publicistines laidas ir straipsnius, analizuojančius smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją;
 - Kaip informacinio pobūdžio priemonė siekiant informuoti senyvo amžiaus asmenų artimuosius dėl veiksmų galinčių apsaugoti senyvo amžiaus asmenis nuo galimo smurto ir veiksmų šį smurtą patyrus.
3. Siekiant ugdyti visuomenės toleranciją ir pakantumą senyvo amžiaus žmonėms ir integruoti senyvo amžiaus žmones į visuomenę, būtinas visuomenės informavimas apie senyvo amžiaus žmonių padėtį, teises bei problemas. Šiam tikslui pasiekti būtinos socialinės akcijos bei reklamos, kurių dėka visuomenė būtų informuota apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą bei senyvo amžiaus žmonių teises.
4. Steigti specialias institucijas skirtas senyvo amžiaus žmonių globos ir priežiūros institucijų veiklos kontrolei bei paslaugų kokybės standartų nustatymui.
5. Kvalifikuotos pagalbos linijos įkūrimas senyvo amžiaus žmonėms nukentėjusiems nuo visų rūšių smurto.
6. Savivaldos lygmeniu steigti institucijas, teikiančias diferencijuotą, profesionalią ir nemokamą pagalbą senyvo amžiaus asmenims nukentėjusiems nuo smurto.

NAUDOTA LITERATŪRA

NORMINĖ LITERATŪRA

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-274.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.
3. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas// Valstybės Žinios. 2005, Nr.: 85-3140.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004 m. birželio 14 d. nutarimas „Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 737.

Tarptautiniai teisės aktai

5. Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989 A/RES/44/25. <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-23.
6. Declaration on the Elimination of Violence against Women 20 December 1993, A/RES/48/104. [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.res.48.104.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.res.48.104.en); prisijungimo laikas: 2011-01-23.
7. Europos Sąjungos Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio“ 2008/C 44/24 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:0114:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-02.
8. Europos Sąjungos Parlamentas *Europos sąjungos pagrindinių teisių chartija* 2007/C 303/01 <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LT.01000101.htm>; prisijungimo laikas: 2010-12-10
9. *Universal Declaration of Human Rights* 10 December 1948. <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>; prisijungimo laikas: 2011-02-11.
10. United Nations General Assembly *United Nation principles of older persons* DPI/1261/Rev. 1 September 1998. http://www.un.org/ageing/un_principles.html; prisijungimo laikas: 2011-03-11.
11. United Nations Second World Assembly on Ageing *Madrid International Plan of Action on Ageing*, April 8 -12, 2002 http://www.un.org/ageing/madrid_recommendations.html prisijungimo laikas: 2011-03-02.
12. World Health Organization *Toronto declaration on the global prevention of elder abuse*.

- 2002 http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf
prisijungimo laikas: 2011-03-02.

Teismų praktika

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato Nutarimas Nr. 49 Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose 2004 m. gruodžio 30 d.

SPECIALIOJI LITERATŪRA IR INFORMACIJA INTERNETE

Literatūra lietuvių kalba

14. Babachinaitė G. *Smurtiniai nusikaltimai kaip ypatingas pavojaus žmogui šaltinis// Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas.* – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010.
15. Babachinaitė G., Galinaitytė J., Jurgelaitienė G. ir kt. *Kriminologija* – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010.
16. Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius, LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2000.
17. Jacikevičius A. *Žmonių grupių (socialinė) psichologija.* – Vilnius, 1996.
18. Justickis V. *Kriminologija I dalis.* – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.
19. Lorenz K. *Vadinamasis blogis.* - Vilnius, 2001.
20. Myers D. G. *Psichologija,* - Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000.
21. Moterų informacijos centras, *Smurtas prieš moteris – Samprata, problemos, veiksmų kryptys.* – Vilnius: Moterų informacijos centras, 2004.
22. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 1999.
23. Statistikos departamentas *Gyventojų skaičius pagal amžių 2010 m.* <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1567>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.
24. Statistikos departamentas *Vidutinis metinis gyventojų skaičius pagal lytį ir amžių mieste ir kaime 2009 m.* <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1567>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.
25. *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje: informacinė medžiaga.* – Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004.
26. Uscila R. *Viktimologijos pagrindai.* - Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos centras Lietuvoje, 2005.

Literatūra angļu kalbā

27. Alvarez A., Bachman R. *Violence. Enduring the problem*, - New Delhi: Sage Publications, 2008.
28. American Psychological Association *Elder abuse and neglect in search of solutions* <http://www.apa.org/pi/aging/resources/guides/elder-abuse.aspx>; prisijungimo laikas: 2011-01-22.
29. Anderson C. A., Berkowitz A., E. Donnerstein ir kt. *The influence of media violence on youth* <http://www.psychologicalscience.org/pdf/pspi/pspi43.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-12-29.
30. Bartol C. R., Bartol A. M. *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. – Upper Saddle River: Pearson Prentice hall, 2005.
31. Burston G. R. *Granny battering* British Medical Journal 1975, 3:592. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1674523/?page=1>; prisijungimo laikas: 2011-02-27.
32. Burgess A. W. *Elderly Victims of Sexual Abuse and Their Offenders*. – Washington: National Institute of Justice, 2006. <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/216550.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-18.
33. Booth B., Bruno A., Marin R. *Psychological therapy with abused and neglected patients*. In: Baumhover LA, Beall SC, eds. *Abuse, neglect, and exploitation of older persons: strategies for assessment and intervention*, - Baltimore: Health Professions Press, 1996.
34. European Older People's platform *Elder abuse a serious concern for EU*, - 2010. <http://www.abuel.org/docs/05leaflet.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-25.
35. Fawol O. I. *Economic Violence To Women and Girls: Is It Receiving the Necessary Attention?* – Ibadan: Sage publications, 2008. <http://tva.sagepub.com/content/9/3/167.full.pdf+html>; prisijungimo laikas: 2010-01-22.
36. Government of Newfoundland and Labrador *Types of Violence and Abuse* <http://www.gov.nl.ca/VPI/types/index.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-24.
37. *Helpful hints preventing elder financial abuse* <http://www.metlife.com/assets/cao/mmi/publications/consumer/mmi-helpful-hints-preventing-elder-financial-abuse-familycare.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-22.
38. Joshi, S. and J. Flaherty. *Elder Abuse and Neglect in Long-term Care* 2005 <http://www.nij.gov/topics/crime/elder-abuse/workshop-2008/day2-1.htm>; prisijungimo laikas: 2011-01-19.

39. Kathryn P., Fanslow J., Hand J. ir kt. *Elder abuse and neglect. Exploration of risk and protective factors.* – Auckland: University of Auckland, 2004.
40. Kennard C. *Six Types of Elder Abuse.* 2006
http://alzheimers.about.com/od/advocates/a/6_types_abuse.htm; prisijungimo laikas: 2010-12-28.
41. Lachs M., Williams Ch., O'Brien Sh. ir kt. *The mortality of elder mistreatment.* Journal of the American Medical Association, 1998. <http://jama.ama-assn.org/content/280/5/428.full.pdf+html>; prisijungimo laikas: 2011-02-11.
42. Malks B. F. *Elder Financial Abuse and Its Impact*
http://www.seniorsummit.ca.gov/materials/betty_malks.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-26.
43. McDougall G. J. *Contemporary Forms of Slavery: Systematic Rape, Sexual Slavery and Slavery-like Practices during Armed Conflict.* - New York: United Nations, 1998
44. National association of social workers *Elder abuse and neglect,* - Washington: National Association of Social Workers http://www.naswsd.org/Elder_Abuse.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-30.
45. National coalition against domestic violence *Domestic violence facts 2007*
[http://www.ncadv.org/files/DomesticViolenceFactSheet\(National\).pdf](http://www.ncadv.org/files/DomesticViolenceFactSheet(National).pdf); prisijungimo laikas: 2011-01-22.
46. Newman G. *Popular culture and violence: decoding the violence of popular movies.* – Washington: National Academy Press, 1993.
47. O'Keeffe M., Hills A., Doyle M. ir kt. *UK Study of Abuse and Neglect of Older People.* – London: National Centre for Social Research, 2007.
48. Ontario women's Justice Network New Statistics on Family Violence Against Elders
http://www.owjn.org/owjn_2009/index.php?option=com_content&view=article&id=293:new-statistics-on-family-violence-against-elders&catid=50&Itemid=98; prisijungimo laikas: 2011-01-25.
49. Pelsler E., Gondwe L, Mayamba,, C. ir kt. *Intimate Partner Violence. Results from a National Gender-Based Violence Study in Malawi.*- Pretoria: Institute for Security Studies 2005.
<http://www.iss.co.za/pubs/Books/IntimatePartnerViolenceDec05/IntimatePartnerViolence.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-12-27.
50. Post L., Page C., Conner T. ir kt. *Elder Abuse in Long-Term Care: Types, Patterns, and Risk Factors,* - Sage publications. 2010 <http://roa.sagepub.com/content/32/3/323.full.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-01-19.

51. Rostocki S. A. *Elderly Neglect*, - 2010 <http://www.nursing-home-abuse.org/elderly-neglect.html> prisijungimo laikas: 2011-01-30.
52. Tatara T. *Types of Elder Abuse in Domestic Settings*, - Washington: National centre of elder abuse, 1999.
53. Weiner N. A., Zahn M. A., Sagi R. J. *Violence: Patterns, Causes, Public Policy*. – San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1990.
54. World Health Organization *Definition and typology of violence* <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/index.html>; prisijungimo laikas: 2010.12.15.
55. World Health Organization *Report on violence and health*. – Switzerland: World Health Organization, 2002
http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap6_eng.pdf; prisijungimo laikas: 2011-01-18.

Liutkevičius D. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kriminologinė charakteristika Vilniaus rajone/ Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė: Lektorė Brigita Palavinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2011 m. – 68 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis, jo rūšys, priežastys ir pasekmės, teisinis reglamentavimas, prevencija bei paplitimas Vilniaus rajone. Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjama smurto sąvoka medicinos, psichologijos, teisės ir kriminologijos moksle, skiriamos ir apibrėžiamos pagrindinės smurto rūšys bei jų raiškos formos. Antrojoje magistro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjamas smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis, jo priežastys, pasekmės, reglamentavimas nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, analizuojamas smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimas Vilniaus rajone. Trečiojoje darbo dalyje pateikiami, detalizuojami ir išaiškinami darbo autoriaus atliko smurto prieš senyvo amžiaus asmenis Vilniaus rajone kriminologinio tyrimo rezultatai. Ketvirtoji šio darbo dalis nagrinėja smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją.

Pagrindiniai žodžiai: Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones, smurto rūšys, smurto priežastys, smurto pasekmės, smurto prevencija.

Liutkevičius D. Criminological characteristic of violence against elders in Vilnius district/ Master's thesis in Criminal law and Criminology. Supervisor: lecturer Brigita Palavinskienė. – Vilnius. Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2011. – 68 p.

ANOTATION

This Master's thesis analyses violence against elders, its typology, causes and consequences, legal regulation, prevention and prevalence in Vilnius district. First part of this thesis examines the concept of violence in medical sciences, psychology, law and criminology, defines and analyses main types of violence and their forms of manifestation. Second part of this thesis studies violence against elders, its causes and consequences, local and international legal regulation, prevalence in Vilnius district. Third part presents, analyzes and explains results of criminological research on violence against elders in Vilnius district. Meanwhile the fourth and final part of this thesis examines prevention of violence against elders.

Key words: violence against elders, typology of violence, causes of violence, consequences of violence, prevention of violence.

Liutkevičius D. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kriminologinė charakteristika Vilniaus rajone/ Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė: Lektorė Brigita Palavinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2011 m. – 68 p.

SANTRAUKA

Smurto prieš senyvo amžiaus asmenis kaip vieną pažeidžiamiausių visuomenės sluoksnių problemos tyrimas ir analizė yra sąlyginai nauja. Nors tarptautinė bendruomenė pripažino visuomenės senėjimo faktą ir smurto prieš senyvo amžiaus žmones problemos aktualumą, Lietuvoje moksliniuose darbuose ši problema nėra nagrinėta, taip pat nėra oficialios statistikos atskleidžiančios smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą. Ši situacija sąlygoja prevencinių priemonių taikomų kovojant su smurtu prieš senyvo amžiaus asmenis neefektyvumą ir Europos Sąjungos rekomendacijų netinkamą įgyvendinimą. Be to visuomenė dėl informacijos stokos lieka menkai informuota apie senyvo amžiaus žmonių padėtį, jų patiriamą smurtą, o tai sąlygoja tikrovės neatitinkantį minėtos problemos vertinimą.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – ištirti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą Vilniaus rajone.

Naudojant empirinius teisinių dokumentų analizės, matematinės statistinės analizės, anketinės apklausos ir teorinius apibendrinimo, indukcinį ir dedukcinį, lyginamąjį bei analizės ir sintezės metodus magistro baigiamajame darbe buvo patvirtinta kelta hipotezė, jog smurtas prieš senyvo amžiaus žmones Vilniaus rajone yra paplitęs, tačiau klaidingai suvokiamas ir vertinamas reiškinys. Šio smurto aukomis dažniausiai tampa senyvo amžiaus vyrai gyvenantys kaime kartu su vaikais. Senyvo amžiaus asmenų nuomonę dėl smurto ir jo prevencijos pagrinde formuoja žiniasklaidos priemonės.

Magistro baigiamasis darbas susideda iš keturių dalių, kurios skirstomos į smulkesnius poskyrius. Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjama smurto sąvoka įvairiose mokslo šakose, apibrėžiamos pagrindinės smurto rūšys bei jų raiškos formos. Antrojoje magistro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjamas smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis, jo priežastys, pasekmės, reglamentavimas nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, analizuojamas smurto prieš senyvo amžiaus asmenis paplitimas Vilniaus rajone. Trečiojoje darbo dalyje analizuojami darbo autoriaus atlikto kriminologinio tyrimo rezultatai. Ketvirtoji šio darbo dalis nagrinėja smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevenciją.

Liutkevičius D. Criminological characteristic of violence against elders in Vilnius district/ Master's thesis in Criminal law and Criminology. Supervisor: lecturer Brigita Palavinskienė. – Vilnius. Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2011. – 68 p.

SUMMARY

Research on and analysis of violence against elders as one of the most vulnerable community layers is relatively new. Though international community has acknowledged the fact of aging society and the relevance of violence against elders, in Lithuania this problem is still not examined, there is no official statistic data on the prevalence of violence against elders. This situation determines the ineffectiveness of the measures on violence prevention and inaccurate implementation of European Union recommendations. What is more society still remains uninformed about the status of elders, violence against them and this causes inadequate evaluation of the problem.

The goal of this Master's thesis is to analyze the prevalence of violence against elders in district of Vilnius.

Empirical methods of legal document analysis, case analysis, mathematical statistical analysis, questionnaire survey and theoretical methods of induction, deduction, comparison, analysis and synthesis confirmed hypothesis that violence against elders in Vilnius district is widely prevalent, but mistakenly recognized and valued phenomenon. Victims of this violence are usually elder men living in villages with their children. The opinion of the elders on violence and its prevention is mostly influenced by media.

This Master's thesis is divided into four parts, which are subdivided into smaller chapters. First part of this thesis examines the concept of violence in various fields of science, defines main types of violence and their forms of manifestation. Second part of this thesis studies violence against elders, its causes and consequences, local and international legal regulation and prevalence in Vilnius district. Third part presents, analyzes and explains results of criminological research. Meanwhile final part of this thesis examines prevention of violence against elders.

ANONIMINĖ ANKETA

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimui Vilniaus rajone nustatyti

Gerb. Respondentai,

maloniai kviečiame dalyvauti apklausoje. Apklausa anoniminė, todėl savo vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Apklausos duomenys bus panaudoti išskirtinai magistrinio darbo (tema: Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kriminologinė charakteristika Vilniaus rajone) tyrimui atlikti. Apklausa organizuojama siekiant apklausti senyvo amžiaus asmenis gyvenančius Vilniaus rajone. Šios apklausos tikslas – nustatyti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą Vilniaus rajone. Dėkoju už pagalbą ir nuoširdžius atsakymus.

1. Jūsų lytis (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Vyras.
- Moteris.

2. Jūsų amžius _____ m. (*nurodykite*).

3. Jūsų gyvenamoji vieta:

- Miestas;
- Kaimas;
- Globos ir priežiūros namai.

4. Su kuo gyvenate (*nurodžiusiems gyvenamąją vietą mieste arba kaime*):

- gyvenate vienas (-a);
- gyvenate su sutuoktiniu (sugyventiniu);
- gyvenate su vaikais;
- Gyvenate su vaikais ir sutuoktiniu (sugyventiniu);
- kita _____ (*nurodykite*).

5. Jūsų pagrindinis pragyvenimo šaltinis (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Pensija;
- Darbo užmokestis;
- Artimųjų parama;
- Kita _____ (tinkamą įrašyti).

6. Ar buvote nukentėjusi (-ęs) nuo smurto per pastaruosius metus (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Taip;
- Ne.

Klausimai Nr. 7 -11 tik atsakiusiems į klausimą Nr. 9 „Taip“.

7. Kaip dažnai per pastaruosius metus nukentėjote nuo smurto (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- 1-2 kartus per metus;
- 1-2 kartus per mėnesį;
- 1-2 kartus per savaitę;
- Kasdien.

8. Kokios rūšies smurtą patyrėte (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)?

- fizinį;
- psichologinį;
- seksualinį;
- ekonominį;
- nepriežiūrą.

9. Nurodykite smurtavusį asmenį (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Nepažįstamas asmuo;
- Sūnus (dukra);
- Anūkas (ė);
- Sutuoktinis (sugyventinis);
- Slaugytojas (prižiūrėtojas);
- Kitas asmuo _____ (nurodyti).

10. Kokių veiksmų ėmėtės po patirto smurto? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Kreipiausi į policiją;
- Kreipiausi į medikus;
- Pranešiau kitoms institucijoms _____ (nurodyti);
- Prašiau artimųjų pagalbos;
- Sprendžiau problemą pats;
- Nesiėmiau jokių veiksmų;
- Kita _____ (nurodyti).

11. **Atsakiusiems į klausimą Nr. 10 „Nesiėmiau jokių veiksmų“.** Nurodykite priežastis, dėl kurių nesiėmėte jokių veiksmų (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Gėda;
- Tikėjau, kad smurtautojas pasitaisys
- Keršto baimė;
- Nepasitikėjau institucijomis;

- Visuomenės pasmerkimo baimė;
- Kita _____ (nurodyti)

Klausimai visiems respondentams.

12. Ar per pastaruosius metus buvote paliktas neaprūpintas maistu, medikamentais? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Taip;
- Ne.

13. Ar per pastaruosius metus buvo pasisavintos Jūsų asmeninės lėšos? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Taip;
- Ne.

14. Ar per pastaruosius metus Jums buvo grasinama pakenkti ar sunaikinti (sugadinti) Jūsų nuosavybę? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Taip;
- Ne.

15. Ar per pastaruosius metus prieš Jus buvo naudota fizinė jėga? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Taip;
- Ne.

16. Ar per pastaruosius metus buvote verčiamas (a) lytiškai santykiauti prieš savo valią? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Taip;
- Ne.

17. Ar, Jūsų nuomone, smurto prieš senyvo amžiaus žmones atvejai yra dažni? (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Dažni;
- Labiau dažni nei reti;
- Vidutiniškai dažni;
- Labiau reti nei dažni;
- Labai reti;
- Neturiu nuomonės.

18. Nurodykite informacijos šaltinį, iš kurio sužinote apie smurtą prieš senyvo amžiaus žmones (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Televizija;
- Radijas;

- Spauda;
- Internetas;
- Pažįstami asmenys;
- Kita _____ (nurodyti).

19. Kokios, Jūsų nuomone, smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastys (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*):

- Alkoholio vartojimas, narkotikai;
- Nedarbas;
- Socialinė izoliacija;
- Psichiniai sutrikimai;
- Piniginių lėšų trūkumas;
- Neturi nuomonės;
- Kita _____ (nurodyti).

20. Nurodykite, Jūsų nuomone, efektyviausias prevencines priemones kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones. (*pasirinkimą pažymėkite simboliu „x“*)

- Bausmių griežtinimas;
- Visuomenės švietimas;
- Pajamų kilimas;
- Senyvo amžiaus žmonių aprūpinimas ryšio priemonėmis;
- Teisėsaugos institucijų pareigūnų rengimas;
- Kita _____ (nurodyti)

Dėkojame Jūsų atsakymus